

Nr 222.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring i 11 och 13 kap. giftermålsbalken samt lag om höjning av vissa underhållsbidrag; given Stockholms slott den 9 april 1952.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed jämlikt § 87 regeringsformen föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till

- 1) lag om ändring i 11 och 13 kap. giftermålsbalken; samt
- 2) lag om höjning av vissa underhållsbidrag.

GUSTAF ADOLF.

Ingvar Lindell.

Propositionens huvudsakliga innehåll.

I propositionen föreslås sådan ändring i 11 kap. 28 § giftermålsbalken att bidrag till frånskild makes underhåll skall kunna — ej endast såsom nu är fallet sänkas — utan även höjas. För jämkning uppåt skall emellertid fordras ej blott, såsom för jämkning av familjerättsliga underhållsbidrag i allmänhet, att den påkallas av väsentligt ändrade förhållanden utan ock att synnerliga skäl äro därtill. I samband härmed föreslås upphävande av den i 11 kap. 26 § andra stycket giftermålsbalken intagna regeln, att anspråk på underhållsbidrag till frånskild make vid talans förlust skall framställas i skillnadsmålet. Vidare framlägges i propositionen förslag till en särskild lag, enligt vilken familjerättsliga underhållsbidrag skola med hänsyn till penningvärdets fall utgå med förhöjning efter angivna procentsatser.

Slutligen föreslås på grund av nedgången i penningvärdet, att den i 13 kap. 12 § andra stycket giftermålsbalken stadgade värdegränsen för egendom, som efterlevande make äger bekomma, skall höjas från 3 000 till 6 000 kronor.

De nya bestämmelserna föreslås skola träda i kraft den 1 juli 1952.

F ö r s l a g

till

L a g

om ändring i 11 och 13 kap. giftermålsbalken.

Härigenom förordnas, att 11 kap. 26 och 28 §§ samt 13 kap. 12 § giftermålsbalken¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

11 KAP.

26 §.

Varda makar ————— vidare utgå.

Anspraak på underhållsbidrag till frånskild make skall, såvida fråga ej är allenast om jämkning av avtal, som makarna med hänsyn till skillnaden träffat, vid talans förlust framställas i skillnadsmålet.

28 §.

Utän hinder av vad genom rättens beslut eller genom avtal blivit bestämt om bidrag till makes underhåll, äger rätten på endera makens yrkande annorledes förordna därom, när väsentligt ändrade förhållanden påkalla det; dock må underhållsbidrag till frånskild make *ej* utdömas, såframt sådant bidrag icke tidigare skolat utgå, eller höjas utöver det högsta belopp till vilket bidraget tidigare varit bestämt.

Utän hinder av vad genom rättens beslut eller genom avtal blivit bestämt om bidrag till makes underhåll, äger rätten på endera makens yrkande annorledes förordna därom, när väsentligt ändrade förhållanden påkalla det; dock må *allenast när synnerliga skäl därtill äro* underhållsbidrag till frånskild make utdömas, såframt sådant bidrag icke tidigare skolat utgå, eller höjas utöver det högsta belopp till vilket bidraget tidigare varit bestämt.

Vad i ————— för alla.

¹ Senaste lydelse, se beträffande 11 kap. 28 § SFS 1935:65 samt beträffande 13 kap. 12 § SFS 1928:282.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

13 KAP.

12 §.

Sker bodelning — — — — — lida inskränkning.

Efterlevande maken äge av giftorättsgodset, såvitt det räcker, städse bekomma egendom till så stort värde, att den jämte egendom, som må enskilt tillhöra honom, uppgår till *tre-tusen* kronor.

Efterlevande maken äge av giftorättsgodset, såvitt det räcker, städse bekomma egendom till så stort värde, att den jämte egendom, som må enskilt tillhöra honom, uppgår till *sex-tusen* kronor.

Vad i — — — — — efter honom.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1952.

Har äktenskapsskillnad vunnits före nämnda dag, skall vad i 11 kap. 26 § i dess nuvarande lydelse stadgas alltjämt gälla. Vad i 11 kap. 28 § i dess nya lydelse är stadgat skall äga tillämpning jämväl där beslutet meddelats eller avtalet slutits före ikraftträdandet av denna lag, såframt enligt beslutet eller avtalet underhållsbidrag skall utgå för tid därefter.

Vad i 13 kap. 12 § i dess nya lydelse är stadgat skall, där äktenskap blivit genom makes död upplöst efter det denna lag trätt i kraft, äga tillämpning, ändå att äktenskapet blivit ingånget dessförinnan. Har äldre giftermålsbalcken varit tillämplig å makars förmögenhetsförhållanden, skall stadgandet om rätt att bekomma egendom av makarnas giftorättsgods gälla samfällda boet.

F ö r s l a g
till
L a g
om höjning av vissa underhållsbidrag.

Häri genom förordnas som följer.

1 §.

Är någon pliktig att till fullgörande av lagstadgad underhållsskyldighet å särskilda tider utgiva bidrag i svenskt mynt till make, förutvarande make, barn, adoptivbarn, makes barn, makes adoptivbarn, fader, moder eller adoptant, och har bidragets belopp senast bestämts genom dom som meddelats före den 1 januari 1951 eller genom avtal som slutits före sagda dag, skall med hänsyn till penningvärdets fall bidraget utgå med förhöjning enligt vad nedan stadgas.

Vad nu sagts skall dock ej äga tillämpning, om domen eller avtalet innehåller föreskrift, att bidraget skall vid nedgång i penningvärdet eller ökning av den bidragspliktiges inkomster utgå med förhöjning enligt angivna grunder.

2 §.

Förhöjningen skall utgöra, där bidragets belopp blivit bestämt genom dom som meddelats eller avtal som slutits under år 1940 eller tidigare sextio procent, under något av åren 1941—1946 trettio procent och under något av åren 1947—1950 tjugoprocent av beloppet.

3 §.

Utan hinder av vad i denna lag stadgas om höjning av underhållsbidrag äger rätten på yrkande annorledes förordna om bidragsskyldigheten, när de i giftermålsbalken eller föräldrabalken givna reglerna om underhållsbidrag föranleda därtill.

Varder bidraget slutligt bestämt till lägre belopp än som följer av denna lag, må rätten tillika, om särskilda skäl äro därtill, förordna om återbetalning helt eller delvis av utgiven förhöjning.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1952 men skall icke äga tillämpning å bidrag, såvitt det belöper på tid före samma dag.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 21 mars 1952.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, statsråden SKÖLD, ZETTERBERG, TORSTEN NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, ANDERSSON, LINGMAN, HAMMARSKJÖLD, NORUP, HEDLUND, PERSSON, HJALMAR NILSON, LINDELL.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg, fråga om *höjning av familjerättsliga underhållsbidrag m. m.*, samt anför därvid följande.

I skrivelse den 5 mars 1949, nr 51, har riksdagen i anledning av väckta motioner anhållit om utredning av frågan om ändrade bestämmelser för jämkning av underhållsbidrag till frånskild make på grund av väsentligt ändrade förhållanden och därmed sammanhängande spørsmål. Vidare har riksdagen i skrivelse den 24 februari 1951, nr 29, i anledning av väckt motion anhållit om skyndsamt utredning av frågan om höjning av den i 13 kap. 12 § andra stycket giftermålsbalken upptagna värdegränsen.

I anledning av förstnämnda skrivelse har inom justitiedepartementet i november 1951 upprättats en *promemoria angående jämkning av underhållsbidrag till frånskild make*. Över 1951 års promemoria ha efter remiss utlåtanden avgivits av åtskilliga myndigheter och sammanslutningar. Därefter har inom departementet i februari 1952 upprättats en *promemoria avseende frågor om höjning av familjerättsliga underhållsbidrag och om ändring av den s. k. 3 000-kronorsregeln i 13 kap. 12 § andra stycket giftermålsbalken*. Också över denna promemoria ha myndigheter och sammanslutningar efter remiss avgivit utlåtanden.

Jag anhåller nu att få upptaga dessa frågor till behandling.

Familjerättsliga underhållsbidrag.

Gällande bestämmelser.

Äkta makar ha enligt giftermålsbalken (GB) underhållsskyldighet mot varandra (GB 5: 2 och 3). Underhållsbidrag kan tillkomma make i bestående äktenskap oavsett om makarna sammanleva eller leva åtskilda på annan

grund än söndring (GB 5: 5) eller makarna leva på grund av söndring åtskilda utan att dock ha vunnit hemskillnad (GB 5: 7) eller makarna vunnit hemskillnad (GB 11: 25). Underhållsplikten kan bestå även sedan äktenskapet upplösts genom skillnad (GB 11: 26). Efter återgång av äktenskap äro makarna däremot ej pliktiga att försörja varandra (GB 10: 7).

I fråga om bidrag efter äktenskapsskillnad gäller enligt GB 11: 26 första stycket, att rätten, om den finner ena maken efter skillnaden bliva i behov av bidrag till sitt tillbörliga underhåll, äger ålägga andra maken att utgöra sådant bidrag efter vad som prövas skäligt med avseende å hans förmåga samt övriga omständigheter. Make, som huvudsakligen bär skulden till skillnaden, kan likväl ej få underhållsbidrag. Bidraget kan bestämmas till visst belopp, som den underhållsskyldige har att en gång för alla utgiva till den underhållsberättigade. Förutsättning för en sådan anordning är, att den underhållsskyldiges förmögenhetsförhållanden och omständigheterna i övrigt föranleda därtill. Engångsbidrag är likväl en sällsynt form för bidragskyldighetens fullgörande. I allmänhet utgår bidrag på särskilda tider (periodiskt bidrag).

Anspraak på underhållsbidrag till frånskild make skall vid talans förlust framställas i skillnadsmålet, såvida fråga ej är allenast om jämkning av avtal, som makarna med hänsyn till skillnaden slutit (GB 11: 26 andra stycket). Undantaget från denna *preskriptionsregel* syftar på jämkning enligt GB 11: 29.

Vanligt är emellertid, att frågan om underhållsskyldigheten ej bringas under rättens prövning. Det står nämligen makarna fritt att genom avtal själva reglera hithörande förhållanden. Domstols fastställelse å sådant avtal anses icke innebära, att underhållsskyldigheten är bestämd annorledes än genom avtal. Avtal om underhållsbidrag ingår ofta såsom ett led i en mera omfattande uppgörelse mellan makarna, i vilken regleras även sådana frågor som angå barnens underhåll och uppfostran, boets delning och skyldighet att utgiva skadestånd.

Skyldighet att utgiva periodiskt bidrag bortfaller helt dels då den berättigade gifter om sig (GB 11: 26 första stycket) och dels, enligt sakens natur, när den förpliktade dör. I vissa fall, som behandlas i GB 11: 28 och 29, kan vidare underhållsskyldighetens omfattning ändras genom dom.

Enligt GB 11: 29 kan avtal, som makar med avseende å förestående hemskillnad eller äktenskapsskillnad träffat om underhållsbidrag, på ena makens talan jämkas av rätten under förutsättning dels att avtalet är uppenbart obilligt för den maken och dels att avtalet ej slutits under hemskillnad. Under enahanda förutsättningar kunna också avtal om bodelning och om skadestånd jämkas. Avtal som ingåtts först efter det skillnad i äktenskapet ägt rum beröras ej av stadgandet. För att klander av ifrågavarande slag skall kunna upptagas till prövning måste det väckas senast i skillnadsmålet, om äktenskapsskillnad sker jämlikt GB 11: 3 (alltså på grund av särlevnad efter hemskillnad), men eljest inom ett år från det skillnad i äktenskapet meddelades.

Jämkningsreglerna i GB 11: 28 avse både avtal mellan makarna och avgöranden, som träffats av domstol. Enligt huvudregeln i första stycket, vilken äger tillämpning på underhåll både under hemskillnad och efter äktenskapsskillnad, äger rätten, utan hinder av vad genom rättsens beslut eller genom avtal blivit bestämt om bidrag till makes underhåll, på endera makens yrkande annorledes förordna därom, när väsentligt ändrade förhållanden påkalla det. Huvudregeln — vars innehåll ansluter sig till vad som gäller om jämkning av bidrag till make i bestående äktenskap utan hemskillnad (GB 5: 9 och 10) — har emellertid vissa undantag, vilka samtliga avse underhåll efter äktenskapsskillnad. Sålunda får, enligt vad i första stycket vidare stadgas, underhållsbidrag till fränskild make ej utdömas, såframt sådant bidrag icke tidigare skolat utgå, eller höjas utöver det högsta belopp, till vilket bidraget tidigare varit bestämt (*höjningsförbudet*). Regeln är icke tvingande utan förbudet kan sättas ur kraft genom avtal mellan makarna. Icke ovanligt är, att i avtal om underhållsbidrag meddelas bestämmelse, varigenom bidragets belopp automatiskt anpassas till ett förändrat penningvärde, sådant detta kommer till uttryck i någon vald index (s. k. indexklausul). Dessutom gäller enligt andra stycket i GB 11: 28, att jämkningsreglerna i första stycket över huvud ej äro tillämpliga, när bidrag till fränskild makes underhåll utgår i form av engångsbelopp.

Underhållsskyldighet i övrigt på familjerättslig grund föreligger enligt åtskilliga stadganden i föräldrabalken (FB) samt i ett särskilt fall enligt bestämmelse i GB. Underhållsbidrag kan sålunda tillkomma barn i äktenskap (GB 5: 5; FB 7: 2 och 3), adoptivbarn (FB 7: 5), barn utom äktenskap (FB 7: 2 och 3) och moder till sådant barn (FB 7: 10), makes barn i tidigare gifte (FB 7: 4), makes adoptivbarn (FB 7: 5), makes barn utom äktenskap (FB 7: 4), fader eller moder (FB 7: 3) samt adoptivfader eller adoptivmoder (FB 7: 5). Underhållsskyldigheten skall i allmänhet fullgöras genom periodiska bidrag. I vissa fall kunna dock engångsbidrag förekomma. De periodiska bidragen kunna utan hinder av det beslut eller avtal, enligt vilket bidraget utgår, jämkas både uppåt och nedåt, när väsentligen ändrade förhållanden påkalla det (GB 5: 9; FB 7: 7, 8 och 10).

Bidragsskyldighet såväl enligt GB som FB kan vara grundad på interimistiskt beslut av rätten (GB 15: 24; FB 20: 12). Sådant beslut kan när som helst återkallas av rätten (GB 15: 27; FB 20: 12). Interimistiskt beslut kan ock meddelas i mål om jämkning av underhållsbidrag.

GB:s ifrågavarande underhållsregler gälla, helt eller i tillämpliga delar, också beträffande makar som ingått äktenskap före GB:s ikraftträdande (lagen om införande av nya giftermålsbalken 5 § 1 och 3 mom.). Anförda bestämmelser i FB avse ock barn som fötts innan sagda balk trätt i kraft (lagen om införande av föräldrabalken).

Motiven till höjningsförbudet.

Enligt den intill år 1916 gällande svenska rätten upphörde i allmänhet den lagstadgade underhållsskyldigheten makar emellan efter skillnad i deras äktenskap. Dock blev make, som vunnit skillnad på grund av andra makens sinnessjukdom, ej därigenom fri från underhållsplikt.

Allmänna bestämmelser om underhållsskyldighet mot frånskild make infördes i svensk rätt först genom *lagen den 12 november 1915 om äktenskaps ingående och upplösning*, vilken lag trädde i kraft den 1 januari 1916. Bestämmelserna, som återfunnos i lagens 6 kap. 22 §, överensstämde helt med nu gällande bestämmelser i GB 11:26, dock att särskilda regler om underhållsbidrag med engångsbelopp saknades.

I sina motiv till 1915 års lag förklarade lagberedningen, att den då gällande rättens bestämmelser om underhåll åt frånskild make allmänt ansåges ej göra till fyllest, samt fortsatte:

Mest kännbar är denna brist i de fall, då skillnaden vållats och kanske även vunnits av den make, vilken underhållsskyldigheten billigtvis borde åligga. Att göra rätten till underhåll efter äktenskapsskillnad beroende på andra makens skuld vore emellertid icke välbetänkt, och i det undantagsfall, då enligt gällande lag försörjningsplikten fortfar, nämligen vid skillnad på grund av makes sinnessjukdom, saknar också skuldfrågan betydelse. Visserligen kunna här särskilt ömmande skäl vara för handen, men även eljest, då skuld ej kan i övervägande grad läggas någondera parten till last, kan det vara av rättvisa och billighet påkallat att ena maken tillerkännes rätt till underhåll av den andre. Oftast är det hustruns intressen det här gäller. Såsom beredningen vid näst föregående paragraf antytt, är hennes förvärvsförmåga, särskilt efter ett långvarigt äktenskap, ofta icke densamma som dessförinnan. I allmänhet har hon ägnat sin tid och sina krafter åt uppgifter i hemmet, vilka för mannen och familjen över huvud varit av största betydelse både i ideellt och ekonomiskt hänseende, men vilka ofta icke kvalificera henne för verksamhet i försörjningssyfte. Stundom har hon genom sitt giftermål blivit försatt i helt nya och förbättrade ekonomiska och sociala förhållanden och under äktenskapet vant sig vid ett annat levnads sätt än det hon tidigare fört; kanske har hennes ställning i samhället genom äktenskapet blivit sådan, att det icke utan skäl kunde kännas förödmande för henne, om hon såge sig tvungen att ägna sig åt förvärvsverksamhet. Det vore ofta allt för hårt, om hustrun efter skilsmässan skulle se sig hänvisad att ensam bära dylika konsekvenser av äktenskapet. Även beträffande mannen kunna undantagsvis liknande synpunkter göra sig gällande. Och oavsett fall av denna beskaffenhet, då den frånskildes behov kan sägas vara i större eller mindre utsträckning förorsakat av äktenskapet, synes det vara något för rättskänslan sårande, att makarna skola genom skillnaden försättas i alltför olika ekonomiska villkor. Det sagda äger dock ej sin tillämpning, såframt make, som varit till skillnaden huvudsakligen vålande, skulle råka i behov av underhåll; den som tillfogat sin make ett så allvarligt lidande, som äktenskapsskillnaden innebär, kan ej rimligtvis hava anspråk på dennes ekonomiska bistånd för framtiden.

Av nu anförda skäl har beredningen i förevarande paragraf upptagit den bestämmelsen, att om ena maken finnes efter äktenskapsskillnaden bliva i behov av bidrag till sitt tillbörliga underhåll, rätten äger ålägga andra maken utgöra sådant bidrag, efter ty med avseende å hans förmåga och övriga omständigheter prövas skäligt, dock att rätt till underhåll aldrig

kan tillerkännas make, vilken huvudsakligen bär skulden till skillnaden. Det är sålunda, med sistnämnda undantag, gjort beroende på domstolens fria prövning i varje särskilt fall, såväl huruvida bidrag över huvud skall utgå, som till vilket belopp det skall bestämmas. Vid bedömande av dessa frågor har domstolen till en början att taga hänsyn till alla de förhållanden, vilka kunna lända till upplysning om vardera partens behov och förmåga, såsom förmögenhetsvillkor, yrkesskicklighet, hälsotillstånd, försörjningsplikt mot andra närstående, samhällsställning och så vidare. Avseende bör jämväl fästas vid, huru lång tid makarna varit gifta; vid äktenskap av längre varaktighet lär billigheten oftare kräva en utjämning av parternas framtida levnadsvillkor än då skillnad äger rum jämförelsevis snart. Slutligen bliva de omständigheter, som föranlett skillnaden, av största betydelse, även fränsett vad lagrummet i detta hänseende uttryckligen stadgar; en avsevärd bidragsskyldighet bör lättare drabba den som vållat skillnaden än den som är utan skuld därtill, och graden och arten av skuld å ena eller andra sidan böra även komma i betraktande.

Den i 1915 års lag i 6 kap. 22 § andra stycket upptagna preskriptionsregeln motiverades av lagberedningen med att det vore i hög grad önskligt att de tvistefrågor makarna emellan, som kunde uppstå i anledning av äktenskapets upplösning, så snart som möjligt och i ett sammanhang bragtes till avgörande.

Frågan om jämkning av bidrag till makes underhåll behandlades i 1915 års lag i 6 kap. 25 och 26 §§.

Enligt 6 kap. 25 § ägde rätten, utan hinder av vad rätten förut beslutit om bidrag till makes underhåll, på endera makens yrkande annorledes förordna därom när väsentligt ändrade förhållanden påkallade det. Underhållsbidrag till fränskild make fick likväl ej utdömas, så framt talan därom förut blivit ogillad, eller höjas utöver förut bestämt belopp. Jämkningsmöjligheten avsåg alltså av rätten bestämt bidrag och icke därjämte — såsom fallet är i nu gällande rätt — avtalat bidrag. En annan olikhet mot vad nu gäller var, att sedan bidrag till fränskild make en gång sänkts, det icke senare kunde höjas till det ursprungligen bestämda beloppet med mindre förbehåll därom gjorts.

I motiven till dessa bestämmelser uttalade lagberedningen, att spörsmålen om jämkning av underhållsbidrag tidigare icke varit reglerade i svensk lag. Ovisst vore i vilken utsträckning möjlighet funnes att ernå ändring i vad rätten en gång bestämt. Genom de av beredningen föreslagna bestämmelserna öppnades dylik möjlighet. Visserligen kunde domstolen stundom taga med i räkningen omständigheter, vilka antoges komma att inträffa, och anpassa sitt beslut därefter, men allt vad framtiden kunde bära i sitt sköte kunde uppenbarligen icke på denna väg vinna tillbörligt beaktande. Det förordnande domstolen meddelat måste därför stundom med tiden komma att te sig synnerligen obilligt, kanske ägnat att äventyra endera makens välfärd. Å andra sidan finge ej förbises de stora olägenheter som vore förenade med oftare förekommande rubbningar av rättens beslut; angeläget vore ock att anledning till obefogade rättegångar icke gäves. Men då såsom förutsättning för att nytt beslut skulle få meddelas vore stadgat att väsent-

ligen ändrade förhållanden det påkallade, vore dylika påföljder sannolikt ej att befara.

De i 6 kap. 25 § upptagna bestämmelserna om jämkning av underhållsbidrag lämnade — anförde vidare lagberedningen — stort utrymme åt domarens fria prövning. Vid dennas utövning skulle bland annat komma i betraktande avsevärd ökning eller minskning i förmögenhet eller inkomst samt sjukdom eller annan sådan omständighet, som inverkade på förvärvsförmågan eller föranledde särskilda kostnader. Härvid gjordes en betydelsefull skillnad mellan olika fall; medan underhåll till hemskild make kunde ändras såväl till den berättigades fördel som till hans nackdel och jämväl påläggas i strid mot en tidigare avslående dom, finge bidrag till frånskild make ej utdömas, såframt talan därom förut blivit ogillad, eller höjas utöver förut bestämt belopp. Så länge äktenskapet ännu bestode och sålunda även under hemskillnadstiden hade vardera maken mot den andre anspråk på att få sina behov tillgodosedda och att därvid i viss utsträckning komma i åtnjutande av de förbättringar, som inträdde i den andres villkor. Men sedan de blivit skilda gällde icke detta; frånskild make kunde icke skäligen begära att bliva delaktig i en senare inträdd förändring till det bättre i sin förra makes ekonomi utan borde åtnöjas med den rätt emot honom, som betingades av makarnas villkor vid tiden för skilsmässan, och den ene borde icke vara skyldig att i form av förhöjd bidragsplikt vidkännas de motgångar, som efter nämnda tidpunkt kunde drabba den andre. För att frånskild make skulle kunna med större trygghet ordna för sin framtid vore det även av betydelse att han visste sig säkerställd mot ytterligare utgifter för den förra makens räkning.

Enligt 1915 års lag, 6 kap. 26 §, tillerkändes giltighet åt avtal, som makar med avseende å förestående hemskillnad eller äktenskapsskillnad träffat om bidrag till makes underhåll jämte vissa andra frågor. Avtal, som ej slutits under hemskillnad, finge likväl, såvida det vore uppenbart obilligt för ena maken, på hans talan av rätten jämkas. Sådant klander skulle vid talans förlust väckas inom viss tid, motsvarande den enligt GB 11:29 nu gällande. Lagberedningen anförde i anslutning härtill:

Utöver vad nu yttrats öppnar förslaget i allmänhet ingen utväg att få avtal av nu förevarande art rubbade. Har ena maken åtagit sig att till den andre utgiva underhållsbidrag, kan sålunda, om sedermera väsentligt ändrade förhållanden inträda, den bidragspliktige icke, på sätt enligt näst föregående paragraf gäller beträffande ett rättens beslut i ämnet, påkalla jämkning i vad avtalsvis blivit bestämt. Det måste nämligen, där avtalet ej ger annat vid handen, antagas hava varit parternas mening att den ordning, varom de enats, skall bliva bestående för framtiden.

I den nya *giftermålsbalken* den 11 juni 1920, vilken trädde i kraft den 1 januari 1921, upptogs i 11 kap. 26, 28 och 29 §§ de förut i 1915 års lag intagna bestämmelserna om frånskild makes rätt till underhåll i vissa fall samt om jämkning av bidrag till makes underhåll utan att annan ändring i sak gjordes än att de alltjämt gällande reglerna om engångsbidrag inflöto

i GB 11: 26 och att jämningsreglerna i GB 11: 28 förklarades ej äga tillämpning, om någon förpliktats att till fränskild makes underhåll utgiva visst belopp en gång för alla.

Stadgandena i GB 11: 26 och 11: 29 kvarstå oförändrade. Bestämmelserna i GB 11: 28 ha erhållit sin nu gällande lydelse genom *lag den 15 mars 1935*. Genom denna lagändring, för vilken i det följande redogöres, öppnades möjlighet till jämkning i vissa fall i avtal om underhållsbidrag varjämte en mindre justering av höjningsförbudets innehåll företogs.

Frågan om jämkning av avtal hade upptagits i två vid 1934 års riksdag väckta likalydande motioner (I: 135 och II: 283). I det utlåtande (nr 20), som första lagutskottet avgav över nämnda motioner, anförde utskottet, att en make, som i samband med äktenskapsskillnad — i tanke att hans förnögenhetsvillkor skulle förbli i stort sett oförändrade — frivilligt åtagit sig att för framtiden i viss omfattning bidra till den andra makens underhåll, icke kunde erhålla någon nedsättning i sin underhållsskyldighet, även om hans inkomster sedermera skulle avsevärt reduceras. En undersökning vore påkallad, huruvida skillnaden i detta hänseende mellan underhållsbidrag, som fastställts av domstol, samt underhållsbidrag, som bestämts genom avtal, vore fullt motiverad. Utskottet anförde vidare:

I överensstämmelse med vad lagberedningen uttalat kan väl härutinnan framhållas, att den ena makens samtycke till äktenskapets upplösning under stundom är betingat av att de ekonomiska förhållandena ordnas på visst sätt. Likaledes kan det till äventyrs inträffa, att ett jämförelsevis högt underhållsbidrag även innefattar skadestånd, som ena maken ansetts böra utgiva till den andra. Vad nu anförts synes dock knappast i och för sig kunna anses innebära några avgörande hinder mot att medge en möjlighet till jämkning av avtal om underhållsbidrag på grund av väsentligen ändrade förhållanden. Det torde således gentemot de anförda skälen för avtalets principiella orubblighet kunna åberopas, att ett avtal mellan makar med avseende å förestående äktenskapsskillnad ofta innefattar bestämmelser jämväl om vårdnad och underhåll i fråga om minderåriga barn, som makarna kunna ha gemensamt. I denna del kan avtalet emellertid redan för närvarande jämkas. Därjämte torde det mången gång för parterna själva ha framstått såsom klart, att den förpliktade åtagit sig underhållsskyldighet i den omfattning, som skett, allenast under förutsättning att hans inkomster icke komme att i framtiden väsentligen reduceras. I varje fall synes uppenbart, att makarna lätt kunna underlåta att beakta den verkan i förevarande avseende som avtalsformen innebär. Vissa rättsfall ge också vid handen, att domstolarna tillagt uttalanden angående underhållsfrågan, som i skillnads-målet gjorts av parterna, karaktären av avtal oaktat uttalandena inskränkt sig till att ena parten framställt ett yrkande om underhållsbidrag, som andra parten medgivit. Skulle medgivandet endast avse skäligheten av yrkat bidragsbelopp i och för sig, är det uppenbart, att avtal icke kan anses föreliggande. Då domstolen icke heller i det senare fallet ingår i någon prövning av parternas ekonomiska förhållanden, synes emellertid skillnaden mellan nu nämnda fall i realiteten vara så obetydlig att den icke kan motivera att verkningarna bliva så väsentligt olika som nu är förhållandet.

Vad härefter angår möjligheten, att ett jämförelsevis högt underhållsbidrag, som bestämts genom avtal, kan innefatta jämväl skadestånd till den

underhållsberättigade maken, vill utskottet framhålla att, i händelse rätt till jämkning på grund av väsentligt ändrade förhållanden komme att införas, domstolarna uppenbarligen skulle taga hänsyn till om makarna i avtalet bestämt underhållsbidraget till ett jämväl i betraktande av dåvarande förhållanden högt belopp. Vidare torde det vara sannolikt, att en bestämmelse i angiven riktning skulle kunna föra med sig att parterna i avtal om hithörande frågor icke sammanblanda underhåll och skadestånd.

På grund av vad sålunda anförts finner utskottet sig böra tillstyrka, att den av motionärerna väckta frågan blir föremål för en närmare utredning. Vid denna utredning torde även böra tagas under övertvägande icke blott huruvida underhållsbidrag, som bestämts genom avtal, må på grund av väsentligt ändrade förhållanden jämkas till lägre belopp, utan även huruvida bidraget under vissa förutsättningar må kunna höjas utöver det i avtalet bestämda belopp. Sistnämnda spörsmål fordrar emellertid tillika en omprövning, huruvida regeln, att underhållsbidrag, som fastställts av domstol, icke må höjas utöver förut bestämt belopp, lämpligen bör bibehållas.

Efter hemställan av utskottet anhöll riksdagen i skrivelse den 2 mars 1934, nr 69, att Kungl. Maj:t ville verkställa utredning av frågan i vad mån avtal om underhållsbidrag till frånskild make borde kunna jämkas, när väsentligen ändrade förhållanden påkallade det, jämte därmed sammanhängande spörsmål.

Genom proposition nr 41 till 1935 års riksdag framlade Kungl. Maj:t förslag till lag om ändrad lydelse av GB 11:28. Den föreslagna lydelsen översensstämmer med den nu gällande. Enligt förslaget skulle den nya lagen äga tillämpning jämväl där beslut om bidrag till makes underhåll meddelats eller avtal därom träffats före dagen för lagens ikraftträdande.

I propositionen anförde föredragande departementschefen, statsrådet Schlyter, bl. a. följande.

Ett särskilt spörsmål är huruvida jämkning av avtalat underhållsbidrag på grund av väsentligt ändrade förhållanden allenast bör få ske i sänkande riktning eller om jämväl höjning av underhållsbidraget under vissa förutsättningar bör tillåtas. Denna fråga är tydligen icke begränsad till underhållsbidrag som bestämts genom avtal. Därest dylikt underhållsbidrag skulle få jämkas till högre belopp, läser följdriktigheten kräva att, i olikhet mot vad för närvarande gäller, även ett av rätten bestämt underhållsbidrag skulle kunna höjas, när väsentligt ändrade förhållanden så påkalla. Vid bedömandet av denna fråga torde böra skiljas mellan olika fall.

Består den inträffade förändringen allenast däri, att den ena makens ekonomi undergått en förbättring, synes den andra maken icke på denna omständighet kunna grunda något befogat krav på utfående av underhållsbidrag, i det fall att sådant icke tidigare utgått, eller på höjning av ett redan bestämt underhållsbidrag. Såsom i lagens motiv framhålles, kan en frånskild make icke skäligen begära att bli delaktig i en efter äktenskapsskillnaden inträdd förändring till det bättre i sin förra makes ekonomi utan bör åtnöjas med den rätt emot honom, som betingas av makarnas villkor vid tiden för skillnaden. Att denna princip likväl icke utgör hinder mot att vid underhållsskyldighetens bestämmande taga hänsyn till sådan framtida förbättring i den underhållspliktiges ekonomi, som kan förutses såsom normal följd av hans utbildning och villkor i övrigt, visar den nuvarande rättstillämpningen.

Något annorlunda synes saken ställa sig, om för den ena maken uppstått

ett behov av underhåll som icke förelegat vid tiden för äktenskapsskillnaden, eller, i det fall att underhållsbidrag redan utgöres, den underhållsberättigade maken fått ett ökat behov av underhåll. Omständigheterna kunna i dylika fall understundom vara sådana, att det kunde ifrågasättas, huruvida icke underhållsbidrag borde utdömas respektive jämkas till högre belopp. Här emot tala dock starka skäl. Det torde i och för sig vara önskvärt, att makarnas ekonomiska mellanhavanden vid äktenskapsskillnaden uppgöras på sådant sätt att makarna få en fast utgångspunkt, efter vilken de varaktigt kunna inrätta sig för framtiden. I varje fall måste det för den underhållspliktige maken vara av särskild betydelse att den övre gränsen för hans betalningsskyldighet kan slutgiltigt fastställas i samband med äktenskapets upplösning. Eljest skulle denna make städse befinna sig i en otrygg situation, ett förhållande som kunde bli särskilt besvärande i det fall att han ämnade ingå nytt äktenskap. Såsom i motiven till gällande lag framhålles kan det knappast heller anses skäligt, att den ena maken ålägges skyldighet att i form av förhöjd bidragsplikt vidkännas de motgångar som efter äktenskapets upplösning kunnat drabba den andra maken. Övervägande skäl synas alltså tala för att i huvudsak lämna orubbad den nuvarande regeln att underhållsbidrag till fränskild make ej må utdömas, såframt talan därom blivit ogillad, eller höjas utöver förut bestämt belopp.

Emellertid kan det inträffa att, sedan ett underhållsbidrag med hänsyn till ändrade förhållanden blivit genom rättens beslut eller genom överenskommelse nedsatt, förhållandena på nytt ändra sig, men denna gång i motsatt riktning. Beträffande sådana fall lära de skäl som förut anförts emot jämkning till högre belopp knappast äga giltighet. — — —

Vid jämkning av underhållsskyldighet torde liksom hittills stort utrymme få lämnas åt domarens fria prövning av omständigheterna i det särskilda fallet. Har det underhållsbidrag varom är fråga blivit bestämt genom avtal, lärer bland annat böra uppmärksammas, huruvida bidragets storlek stått i normalt förhållande till parternas ekonomiska villkor vid tiden för avtalet eller om möjligen andra särskilda omständigheter kunna ha spelat en väsentlig roll för bidragets bestämmande. Att exempelvis ett underhållsbidrag, som ursprungligen varit bestämt till lägre belopp än som motsvarat parternas ekonomiska ställning, vid prövning av jämkningsfrågan befinnes vara av normal storlek, lärer icke i och för sig behöva hindra jämkning, såvida väsentligt ändrade förhållanden inträtt. — — —

Ett viktigt spörsmål är, huruvida vad nu föreslagits bör få tillämpning jämväl på avtal som ingåtts före den föreslagna bestämmelsens ikraftträdande. Till stöd härför tala onekligen starka skäl. Det måste antagas att åtskilliga av dem, som på grundval av nu gällande lag genom avtal åtagit sig att utgiva underhållsbidrag till fränskild make, befinna sig i sådan situation, att jämkning av avtalet ur billighetssynpunkt ter sig synnerligen önskvärd. Någon avgörande principiell invändning lärer icke kunna göras mot att tillåta jämkning i dylika fall. Härutinnan torde få hänvisas till den omständigheten att ifrågavarande avtal, icke minst med hänsyn till arten av de sociala och etiska intressen som framträda på detta område, väsentligen skilja sig från vanliga förmögenhetsrättsliga avtal. Ej heller synas alltför stora betänkligheter kunna föranledas därav, att parterna hittills saknat anledning att strängt skilja mellan underhållsbidrag och andra åtagna prestationer som utgå till följd av äktenskapsskillnaden. Det torde få förutsättas att i mål om jämkning erforderlig utredning kommer att förebringas rörande de särskilda omständigheter som varit bestämmande för avtalets innehåll. Domstolen lärer därigenom kunna bilda sig en uppfattning om utfästelsens reella innebörd och sålunda i beslutet om jämkning taga nödig hänsyn till exempel-

vis ett sådant förhållande som att det utfästa beloppet till viss del är att uppfatta såsom skadestånd eller annan gottgörelse. Med hänsyn till nu angivna synpunkter torde det sålunda kunna förordas att den föreslagna bestämmelsen erhåller tillämpning jämväl i avseende å rättsförhållanden som uppkommit före bestämmelsens ikraftträdande.

På hemställan av första lagutskottet i utlåtande nr 18 beslöt riksdagen bifalla propositionen. Beslutet föregicks icke av någon debatt. Lagändringen trädde i kraft den 1 juli 1935 och därmed fick GB 11: 28 sin nuvarande lydelse.

Framställningar om ändring av gällande bestämmelser.

I två vid 1949 års riksdags vårsession väckta, likalydande *motioner* (I: 60 och II: 76) hemställdes, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag till sådana ändringar i GB, att underhållsberättigad frånskild make vid väsentligt ändrade förhållanden skulle kunna få underhållsbidraget höjt.

I det utlåtande, nr 7, som första lagutskottet avgav i anledning av motionerna, anfördes bl. a. följande.

Det råder icke tvivel om att ändrade förhållanden icke böra föranleda nya förpliktelser att utgiva underhållsbidrag i samma utsträckning då det gäller frånskild make som andra underhållsberättigade. Man har framhållit, att en förbättrad ekonomisk ställning för ena maken icke bör föranleda att den andre skall bli delaktig däri genom större underhållsbidrag. Vidare har anförts, att make efter äktenskapsskillnad icke genom ökad underhållsplikt skall behöva vidkännas motgångar som träffa andra maken; icke minst med tanke på ett framtida nytt äktenskap bör han veta, vilken betalningsskyldighet han har att räkna med. Men även om de nu gällande reglerna sålunda i ett stort antal fall överensstämmer med skälighet och billighet, kan det — — i vissa situationer synas oriktigt, att den bidragsberättigade skall vara utesluten från möjligheten att, när väsentligt ändrade förhållanden inträtt, få en höjning till stånd.

När underhållsfrågan avgöres i samband med äktenskapsskillnaden, måste hänsyn tagas till ett flertal svarbedömda förhållanden. Det är icke blott makarnas aktuella situation vid tiden för skillnaden som ligger till grund för avgörandet. Även parternas framtidsutsikter bli va av betydelse. Sålunda plägar hänsyn tagas till förbättring i den underhållspliktiges ekonomi, som kan förutses såsom en normal följd av hans utbildning och villkor i övrigt. På motsvarande sätt överväges, i vilken utsträckning den underhållsberättigade genom eget arbete kan bidra till sin försörjning. Att dylika hänsyn tagas är så mycket mer påkallat som makarnas förvärvsförmåga under tiden efter äktenskapets upplösning kan hava påverkats av förhållandena under äktenskapet. Har hustrun under ett långvarigt äktenskap ägnat sig uteslutande åt hemmet, äro exempelvis hennes förvärvsmöjligheter efter skillnaden i regel begränsade. Det kan icke undgås att vid ställningstagandet i underhållsfrågan risk för felbedömning föreligger. Stundom visar det sig först efteråt i vad mån makes försörjningsförmåga rönt inverkan av förhållandena under äktenskapet. En jämkning till den behövande makens förmån kan i dylika fall framstå såsom skälig och torde i och för sig icke strida mot grundsatsen, att ena maken icke skall genom ökad underhållsskyldighet behöva vidkännas andra makens motgångar.

Den nuvarande undantagsregeln synes även under andra förhållanden stundom kunna leda till obilliga resultat. Så kan vara fallet, när en antagen oförmåga hos den underhållsskyldige att utgiva bidrag icke visar sig föreligga. Härvid är att märka, att om den underhållsberättigade maken har vårdnad om makarnas barn, undantagsregeln indirekt kan gå ut över barnens intressen. Praktiskt sett utgöra underhållsbidragen till maken och barnen en enhet; bidragen bilda tillsammans den inkomst, av vilken den reducerade familjen har att leva. Även om bidragen till barnen genom jämkning kunna bringas upp till skälig nivå, kan sålunda otillräckligt underhåll till den vårdnadshavande i verkligheten pressa ned barnens levnadsstandard.

Utskottet framhöll vidare, att ett särskilt skäl för en lagändring vore, att realvärdet av det tidigare bestämda underhållsbidraget kunde ha nedgått. Visserligen föreläge samma förhållande beträffande periodiskt förfallande belopp över huvud taget, t. ex. livräntor. Att realvärdet minskats kunde emellertid redan nu beaktas vid jämkning av andra familjerättsliga underhållsbidrag. Då det gällde familjerättsliga underhållsbidrag föreläge icke samma skäl mot ett hänsynstagande till förändringar i penningvärdet som vid för mögenhetsrättsligt grundad betalningsskyldighet.

Utskottets utlåtande utmynnade i en hemställan, att riksdagen i anledning av motionerna måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning av frågan om ändrade bestämmelser för jämkning av underhållsbidrag till frånskild make på grund av väsentligt ändrade förhållanden och därmed sammanhängande spörsmål samt om framläggande för riksdagen av de förslag, vartill utredningen kunde föranleda. Utskottet var emellertid ej enhälligt. Sex reservanter förklarade sig anse, att utskottet bort uttala, att då chefen för justitiedepartementet och de delegerade för det nordiska samarbetet på lagstiftningens område hade sin uppmärksamhet riktad på den genom motionerna väckta frågan, skäl ej föreläge att för det dåvarande begära utredning i densamma, och att utskottet förty bort hemställa, att motionerna icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Riksdagen beslöt — efter votering i båda kamrarna, föregången av en livlig debatt — att bifalla utskottets hemställan. I anledning härav avlät riksdagen den 5 mars 1949 den inledningsvis omförmälda skrivelsen (nr 51).

Dansk, norsk och finsk rätt.

1) Dansk rätt.

Enligt dansk rätt göres i fråga om möjligheten till senare jämkning av bidrag till makes underhåll efter separation eller skilsmässa åtskillnad mellan å ena sidan bidrag, som fastställts av domstol eller administrativ myndighet, och å andra sidan bidrag, som utgå enligt avtal mellan makarna.

Beslut i ämnet, meddelat av rätten eller administrativ myndighet, kan på endera makens begäran av administrativ myndighet (overøvrigheden) ändras, om förhållandena undergått väsentlig förändring och omständigheterna i övrigt tala därför. Ändring är likväl utesluten där i samband med beslutet om underhållsbidrag förordnats, att avgörandet i denna del skall vara slutgiltigt. Dyligt förordnande lär dock meddelas endast i sällsynta fall.

Ha makar åter med avseende å förestående separation eller skilsmässa slutit avtal om bidrag till makes underhåll, kan, om avtalet finnes vara uppenbart obilligt, i rättegångsväg förklaras, att avtalet i sin helhet eller till viss del icke skall vara förbindande för ena maken. Talan härom måste likväl väckas i separations- eller skilsmässomålet eller, där separation eller skilsmässa erhålles i administrativ ordning genom bevilling, inom ett år efter bevillingen. Möjlighet till jämkning i avtalet på grund av ändrade förhållanden finnes icke med mindre förbehåll därom gjorts i avtalet. Emellertid lära de flesta avtal innehålla dylikt förbehåll.

2) *Norsk rätt.*

Enligt norsk rätt kan fråga om underhållsbidrag upptagas också efter skilsmässan. Frågan avgöres av domstol, där ej makarna äro ense om att hänskjuta avgörandet till fylkesmannen. I samma ordning avgöres fråga om ändring av sålunda meddelad bestämmelse rörande bidragsskyldigheten. Ändring kan ske när ändrade förhållanden eller nya upplysningar göra det rimligt.

Är avtal om underhållsbidrag uppenbart obilligt för ena maken, kan avtalet — oavsett när det slutits — på hans talan helt eller delvis sättas ur kraft. Lagregelns ordalydelse och förarbetena synas närmast peka i den riktningen, att avtalet skall ha varit uppenbart obilligt redan då det slöts. Emellertid har i nyare rättspraxis förekommit, att avtal hävts på den grund att förhållanden, som inträtt efter avtalets slutande, kommit avtalet att framstå som obilligt. Talan väckes vid domstol så framt icke parterna enas om att lämna avgörandet till fylkesmannen. Viss tid, inom vilken sådan talan skall väckas, är icke stadgad.

3) *Finsk rätt.*

Finsk rätt medger i större utsträckning än svensk, dansk eller norsk rätt jämkning av bidrag till makes underhåll. Utan hinder av vad rätten beslutit angående makes underhållsskyldighet äger sålunda rätten på makes talan annorlunda förordna därom, när väsentligen ändrade förhållanden påkalla det. Avtal om underhåll kan på makes yrkande jämkas icke blott om avtalet befinnes uppenbart obilligt utan även om väsentligen ändrade förhållanden därtill giva anledning. I intet fall förloras efter viss tid rätt till talan om jämkning.

Den betydande penningvärdeförsämringen i Finland — om levnadskostnadsindex för åren 1938—39 betecknas med 100 utgjorde medelindex för år 1947 584 och för år 1950 911 — har där föranlett särskild lagstiftning om förhöjning av underhållsbidrag. Lagar i detta ämne ha utfärdats 1945, 1948 och 1951. Dessa avse ej blott bidrag till makes och barns (i eller utom äktenskap) underhåll utan ock vissa underhållsbidrag enligt fattigvårdslagen och jämlikt strafflagens skadeståndskapitel. Såvitt angår den familjerättsliga underhållsplikten är lagstiftningen närmast förestavad av processekonomiska skäl. Beträffande övriga i lagarna avsedda underhållsbidrag tjänar

lagstiftningen i främsta rummet syftet att öppna laglig möjlighet till höjning.

I fråga om underhållsbidrag, som någon enligt äktenskapslagen eller lagen om barn utom äktenskap förpliktats eller förbundit sig att på bestämda tider utgiva, innehåller 1951 års lag om förhöjning av underhållsbidrag i huvudsak följande bestämmelser. Har bidragets belopp i utslag eller genom avtal senast fastställts före den 1 juli 1950, skall beloppet till följd av penningvärdets fall höjas på sätt framgår av en i lagen intagen tabell. Enligt denna är storleken av förhöjningen beroende dels av den tidpunkt, då bidragsbeloppet senast fastställts, och dels av bidragsbeloppets storlek för månad räknat. Förhöjningen avses innebära full kompensation för det försämrade penningvärdet när månatliga bidraget understiger 1 000 mark. För bidrag å 1 000—2 499 mark är kompensationen med vissa avvikelser 80-procentig. För bidrag å 2 500 mark eller mer innebär förhöjningen i stort sett en kompensation av 60 %. Bidrag till barn skall direkt på grund av lagen utgå med förhöjning från och med april 1951. Vill underhållsberättigad make ha förhöjt bidrag måste han därom underrätta den underhållspliktige maken eller, där utslaget eller avtalet rörande bidraget lämnats för verkställighet, den verkställande myndigheten. Bidragspost, som förfaller till betalning efter den dag då underrättelsen framkom skall erläggas med förhöjning. Att bidrag till make skall utgå med förhöjning först efter underrättelse motiveras med att makarna i första hand böra söka avtalsvis reglera förhöjningens storlek. En särskild jämkningsregel gives beträffande förhöjningen. Utan hinder av de bestämmelser, för vilka nu redogjorts, må domstol på begäran av den som åtnjuter underhållsbidrag eller av den underhållspliktige höja eller sänka det belopp, varmed förhöjningen enligt samma bestämmelser skall utgå, såframt den underhållspliktiges förmögenhetsförhållanden eller andra omständigheter giva anledning därtill. Sänkes beloppet skall samtidigt prövas om den underhållspliktige bör återfå vad han erlagt eller del därav.

Under förarbetena till 1948 och 1951 års lagar diskuterades lämpligheten av att införa ett system, enligt vilket växlingarna i levnadskostnadsindex utan vidare skulle föranleda ändring av fastställda eller överenskomna understödsbelopp. Tanken avvisades emellertid av såväl principiella som praktiska skäl.

Enligt uppgift från finska justitieministeriet ha under åren 1945—1951 vid rådstuvurätten i Helsingfors handlagts tillhoppa 207 mål angående ändring av underhållsbidrags belopp. För envar av tre domsagor med omkring 50 000 invånare i varje har antalet sådana mål uppgått till 3—4 om året.

Penningvärdets förändringar.

I de framställningar om ändring av gällande bestämmelser, vilka återgivits i det föregående, har stor vikt lagts vid de förändringar i penningvärdet, som under senare år inträffat i Sverige. För att erhålla ett mått på dessa förändringar kan man lämpligen gå till levnadskostnadsindex och allmän konsumtionsprisindex. Dessa uträknas av socialstyrelsen. Levnadskostnadsindex av-

ser arbetare och tjänstemän med hustru och genomsnittligt två barn bosatta i städer och tätorter och med en årlig inkomst som för närvarande utgör omkring 10 500 kronor före skattebetalning och 9 000 kronor efter. Konsumtionsprisindex åter hänför sig till hela befolkningen och omfattar således både tätort och landsbygd samt alla inkomstklasser och hushållstyper.

Från början uträknades levnadskostnadsindex med år 1914 som basår (juli 1914 = 100). Denna serie uträknas fortfarande men har numera börjat att komma ur bruk. En nyare serie av levnadskostnadsindex har 1935 som basår. Båda serierna uträknas såväl med som utan skatter och sociala förmåner. Anmärkas bör, att 1914 års serie numera icke är självständig utan erhålles genom omräkning av indextalen i 1935 års serie. Konsumtionsprisindex utgår från år 1935 och föreligger blott i en serie, som icke innefattar direkta skatter.

Hur index ändrats från år 1935 framgår av följande tabell.

År	Levnadskostnadsindex				Konsumtions- prisindex 1935 = 100
	juli 1914 = 100		1935 = 100		
	utan skatter m. m.	med skatter m. m.	utan skatter m. m.	med skatter m. m.	
1935	155	156	100	100	100·0
1936	157	158	101	101	100·6
1937	161	162	104	104	103·6
1938	165	166	106	106	105·2
1939	169	171	109	109	107·5
1940	190	192	123	123	122·5
1941	215	218	139	139	141·7
1942	232	236	150	151	154·7
1943	235	239	152	153	158·5
1944	234	241	151	154	158·2
1945	233	241	151	154	157·5
1946	234	243	151	155	160·3
1947	240	257	156	164	162·1
1948	252	261	163	167	172·4
1949	256	265	166	170	175·9
1950	259	269	168	172	177·7
1951 mars	290	308	188	197	201·0
juni	301	322	195	206	208·8
sept.	309	332	200	212	213·8
dec.	316	339	204	217	217·8

Promemorian i november 1951.

I 1951 års promemoria upptogs till behandling frågan, huruvida höjningsförbudet i GB 11: 28 borde bibehållas.

Inledningsvis erinrades om att en generell underhållsplikt frånskilda makar emellan såsom grundsats mycket sent, först från och med år 1916, erkänts i svensk rätt. Även om grundsatsen vid den tiden knappast var omstridd innebar den likväl en principiell nyhet. Numera torde den ha ingått i det allmänna medvetandet såsom alldeles självfallen. Tillika framhölls, att det vore en allmän regel beträffande familjerättsliga underhållsbidrag, att de kunde jämkas, när väsentligen ändrade förhållanden påkallade det. Det enda undantaget från denna regel utgjordes av höjningsförbudet i fråga om bidrag till frånskild make.

I promemorian anfördes vidare, att reglerna rörande underhållsskyldigheten frånskilda makar emellan i likhet med lagbestämmelser i allmänhet hade utformats utan att särskild hänsyn tagits till möjligheten av förändringar i penningvärdet. Den nedgång i penningvärdet, som ägt rum under senare år, hade emellertid varit så betydande, att från skilda håll ifrågasatts, om icke på grund härav höjningsförbudet borde modifieras. I detta sammanhang syntes det icke vara erforderligt att ingå på den allmänna och vittutseende frågan om förpliktelsers värdebeständighet. Eftersom penningvärdets fall torde kunna inrymmas under begreppet »ändrade förhållanden» vore det nämligen redan enligt gällande rätt möjligt att återställa realvärdet av familjerättsliga underhållsbidrag i allmänhet. Däremot påkallades en prövning av frågan, huruvida den undantagsställning, som i detta hänseende i följd av höjningsförbudet gällde för bidrag till frånskild make, kunde bibehållas oförändrad. Härom uttalades i promemorian följande.

De av lagberedningen anförda skälen mot höjning måste för detta fall anses i stort sett sakna bärkraft. Synpunkten att frånskild make icke kan begära att bli delaktig i en förändring till det bättre i sin förra makes ekonomi tager otvivelaktigt sikte på annan än enbart nominell inkomstförbättring. Ej heller lär en nedgång av penningbidragets realvärde vara att anse som en sådan motgång för den bidragsberättigade, som icke skäligen borde leda till förhöjd bidragsplikt för andra maken. Vilken vikt man än i de särskilda fallen må lägga vid synpunkten att den bidragspliktige bör äga trygghet mot ytterligare utgifter för den förutvarande makens räkning, lär dock knappast kunna bestridas, att denna synpunkt bör vika åtminstone i den mån den förpliktade själv blivit kompenserad för penningvärdets fall. Med hänsyn till det sagda torde det gällande förbudet mot höjning av utgående bidrag till frånskild makes underhåll icke böra upprätthållas i sin nuvarande generella utformning utan böra genombrytas åtminstone så långt som betingas av en efter bidragets fastställande inträdd väsentlig penningvärdeförsämring.

En sådan ändring aktualiserade emellertid — enligt vad i 1951 års promemoria fortsättningsvis uttalades — en omprövning av hela frågan, huruvida det nuvarande generella höjningsförbudet vore berättigat. Det kunde nämligen väl tänkas, att detta förbud, om än i allmänhet uttryck för riktiga tankegångar, likväl i särskilda fall lade hinder i vägen för en rättvis och skäligen gestaltning av underhållsplikten. Härom anfördes i promemorian följande.

Till en början må uppmärksammas de vanskligheter som äro förenade med den ursprungliga bedömningen i skillnadsmålet. Härvid bortses från svårigheterna att rätt pröva skuldfrågan; dessa äro av särskild art. Domstolen måste söka göra sig en bild av hur tillvaron för vardera maken fortsättningsvis kommer att te sig. Härvid måste — såsom lagberedningen uttalat — en rad olika förhållanden beaktas, bl. a. förmögenhetsvillkor, yrkesskicklighet, hälsotillstånd, försörjningsplikt mot andra närstående och samhällsställning. Det ligger i öppen dag att det vid detta bedömande kan finnas åtskilliga felkällor. Utredningen kan bli ofullständig eller missvisande. Men också där de vid skillnaden föreliggande förhållandena så långt möjligt genom utredningen fått rätt belysning, kunna de antaganden om framtiden, som grundas därpå, stå fel. Och i den mån domstolen vid sitt avgörande av underhållsfrågan anser sig kunna och böra taga hänsyn till förhållanden, som ännu ej föreligga men som förutses komma att inträda, ökas självfallet risken för felbedömning av underhållsfrågan. Visar det sig att utvecklingen blev en helt annan än domstolen utgått ifrån vid avgörandet i underhållsfrågan kan det ibland synas hårt att jämkning uppåt ej får ske.

Men även i vissa andra fall torde motsvarande synpunkt kunna anläggas. Ett långvarigt äktenskap kan synas grunda sådana band mellan makarna att även en nytillkommen omständighet, som faller utom ramen av den antagna utvecklingen och alltså icke beaktats vid skillnaden, i vissa fall bör medföra en höjning av underhållsbidraget. Om t. ex. den ena av makarna efter ett långt äktenskap blir invalid efter ett olycksfall eller en sjukdom, kan det sålunda sättas i fråga huruvida icke det borde vara möjligt att ålägga andra maken förhöjd bidragsplikt. Ej sällan torde ock förekomma, att underhållsbidraget i skillnadsmålet måst sättas lägre än den berättigades behov eller den förpliktades skuld i och för sig påkallat, eftersom den underhållsskyldige icke haft möjlighet att betala mera. Makarna ha, som det brukar sägas, egentligen icke haft »råd att skiljas». Kommer den underhållsskyldige i bättre villkor, skulle det understundom kunna anses vara rimligt och riktigt om bidraget finge höjas åtminstone till det belopp som skäligen från början bort utgå.

Av det sålunda anförda finge enligt promemorian anses framgå, att det i vissa fall, om man sökte bedöma frågan med hänsyn till den enes behov av bidrag och den andres förmåga att utgiva underhåll, kunde framstå som mindre skäligen att undantagslöst upprätthålla förbudet mot höjning. För ett sådant förbud hade emellertid särskilt anförts, att den förpliktade hade ett väsentligt intresse av trygghet mot utvidgning av sin förpliktelse. Det syntes likväl kunna sättas i fråga, huruvida verkligen detta trygghetsintresse städse vägde tyngre än den underhållsberättigades intresse av att få bidraget höjt. Trygghetssynpunkten borde i erforderlig grad kunna beaktas vid prövningen av varje särskild jämningsfråga.

I promemorian uttalades vidare, att de anförda synpunkterna närmast haft avseende på förbudet mot höjning av utgående bidrag men torde gälla också beträffande förbudet mot utdömmande av bidrag, när bidragsskyldighet icke tidigare förelegat. Att underhållsbidrag icke utginge, kunde antagas ofta bero på att ingendera maken ansetts efter skillnaden bli i behov av bidrag till sitt tillbörliga underhåll. Det borde dock uppmärksammas, att anledningen ej sällan vore att make, som därest hänsyn tagits blott till behov och förmåga varit berättigad till underhåll, avstått från underhållsbidrag

för att förhindra att andra maken i rättegång väckte fråga om den huvudsakliga skulden till skillnaden. Förhölle det sig så, borde det vara uteslutet att i mål om jämkning utdöma bidrag. — Då anordningen med engångsbidrag icke läte sig förena med möjlighet till jämkning, syntes bestämmelsen i GB 11: 28 andra stycket böra behållas oförändrad.

De närmare riktlinjerna för den lagändring, som syntes böra ske, behandlades härefter i promemorian. Inledningsvis anfördes, att jämkning i höjande riktning kunde vara befogad ej endast med hänsyn till penningvärdets nedgång utan även av andra anledningar, vilka vore av högst skiftande natur. Över huvud taget kunde det ifrågasättas, om de olika fall, som man vid en teoretisk genomgång av ämnet kunde ställa upp, i det praktiska livet återfunnes helt rena. Det kunde sålunda ofta hända att till stöd för ett yrkande om höjning åberopades såväl penningvärdets fall som andra omständigheter. Å andra sidan kunde tydligen tänkas att ett höjningsyrkande, som grundades på nedgång i penningvärdet, möttes med invändning om att av andra anledningar en höjning likväl ej borde ske. Det torde därför i praktiken ofta bli nödvändigt att i ett sammanhang bedöma, huruvida vardera makens levnadsvillkor, sedda som en totalitet, undergått en väsentlig förskjutning till den enes förmån och den andres nackdel. Med hänsyn till det nu sagda kunde det icke gärna komma i fråga att med bibehållande av höjningsförbudet uppställa lagregler om undantag från detsamma i särskilt angivna fall. Vid sådant förhållande syntes man ej ha annan utväg än att helt borttaga höjningsförbudet ur lagen samt överlämna åt domstolen att fritt pröva, huruvida höjning i det särskilda fallet kunde anses motiverad. Vid denna prövning vore det av särskild betydelse att möjligheten till jämkning enligt ordalagen vore knuten icke direkt till att väsentligen ändrade förhållanden inträtt utan till att sådana förhållanden gjorde en jämkning påkallad. Lagtextens formulering syntes alltså göra det möjligt för domstolen att taga hänsyn också till de särskilda omständigheter som i det enskilda fallet kunde tala emot en höjning, ehuru väsentligen ändrade förhållanden inträtt. Avvägningen mellan ena partens intresse av förhöjt bidrag och den andras intresse av trygghet mot utvidgning av underhållsplikten skulle enligt den sålunda förordade lösningen ske i rättstillämpningen.

Rörande de synpunkter, åt vilka vid denna avvägning borde tillmätas särskild vikt, gjordes i 1951 års promemoria vissa uttalanden, som här må återgivas.

En i anledning av inträdda väsentligt ändrade förhållanden företagen omprövning av underhållsfrågan bör uppenbarligen icke vara fullt fri i samma mening som den ursprungliga prövningen i skillnadsmålet varit det. Särskilt anses det stå i överensstämmelse med rättvisa och billighet och därigenom med grunderna för underhållspliktens fortbestånd efter äktenskapskillnad att äktenskapets varaktighet får betydelse också för frågan, huruvida underhållsplikten efter skillnaden bör kunna utvidgas. Den underhållspliktige synes böra kunna räkna med en högre grad av stabilitet i angivna hänseende ju kortare tid äktenskapet varat. Självfallet kan dock denna sats

icke tillämpas på ett mekaniskt sätt. Särskilt då höjningsyrkandet motiveras huvudsakligen med penningvärdets fall synes frågan om äktenskapets varaktighet ha mindre betydelse. En inträdd förändring kan vidare tänkas vara så direkt och klart grundad i äktenskapets inverkan på hustruns personliga eller ekonomiska förhållanden att hon, även där äktenskapet varat jämförelsevis kort tid, icke rimligen bör ensam bära konsekvenserna därav.

En annan omständighet av vikt måste anses vara i vilken utsträckning den underhållsberättigades ekonomi försämrats. Uppenbarligen bör det för jämkning över huvud gällande kravet på att förändringen skall vara väsentlig alltjämt uppräthållas. Tydligt torde emellertid vara att det ligger närmare till hands att åsidosätta den förpliktades anspråk på trygghet mot utökning av förpliktelsen när den berättigade råkat i verklig nöd än när den berättigade i trots av sina väsentligt ändrade förhållanden fortfarande kan leva i jämförelsevis goda villkor.

Samtidigt med den sist anförda synpunkten bör emellertid beaktas vilken verkan en utökning av underhållsplikten skulle få för den förpliktade. Det är mera rimligt att lägga på honom en ökad försörjningsbörda om han lever i relativ välmåga än när så icke är fallet. Tydligen kunna de två sist nämnda synpunkterna understundom peka i motsatta riktningar och därför helt eller delvis upphäva varandra.

Bar den underhållspliktige den huvudsakliga skulden till skillnaden lära eljest förefintliga på trygghetssynpunkten grundade betänkligheter mot en utvidgning av underhållsplikten ofta nog få vika. Har å andra sidan med hänsyn till den underhållsberättigades större mått av skuld bidraget satts lägre än eljest vederbort kan detta vara ett skäl mot en utvidgning av bidragsplikten.

Slutligen må anmärkas, att för den händelse makarna avtalat om indexreglering av underhållsbidraget, den berättigade icke synes bära under åberopande av allenast penningvärdets fall kunna få bidraget höjt utöver vad i avtalet föreskrivits.

I promemorian erinrades vidare om att anspråk på underhållsbidrag till fränskild make enligt GB 11:26 andra stycket vid talans förlust skulle framställas i skillnadsmålet. Denna preskriptionsregel hade motiverats med önskvärdheten av att de tvistefrågor makarna emellan, som kunde uppstå i anledning av äktenskapets upplösning, så snart som möjligt och i ett sammanhang bringades till avgörande. Därest höjningsförbudet skulle upphävas och möjlighet sålunda öppnas att utdöma bidrag till fränskild make, ehuru det tidigare bestämts att sådant bidrag icke skulle utgå, skulle det kunna betraktas som mest följdriktigt att motsvarande möjlighet infördes också för det fall att underhållsfrågan från början lämnats oreglerad. Emellertid skulle man då nödgas giva upp preskriptionsregeln. Denna regel hade otvivelaktigt varit av allra största värde för sådana makar, för vilka underhållsplikt skulle kunna ifrågakomma. En god del av sin betydelse skulle väl regeln förlora i och med höjningsförbudets upphävande. Ändock syntes vad man skulle kunna vinna genom att offra regeln icke kunna uppväga de olägenheter, som genom regelns bortfall skulle uppkomma. Den make som kunde bli underhållspliktig finge, oavsett möjligheten till höjning av underhållsbidrag, antagas ha ett starkt intresse av att den ursprungliga prövningen av underhållsfrågan skedde redan i skillnadsmålet. Han vunne ju då den trygghet

som bestode däri att det bestämda bidraget ej kunde höjas med mindre det påkallades av väsentligt ändrade förhållanden. Alldeles särskilt borde i detta sammanhang beaktas, att ett yrkande från ena makens sida om underhållsbidrag måste kunna mötas med invändning om denne makes skuld till skillnaden. Det skulle utan tvivel vara högst olyckligt, därest skuldfrågan skulle få komma upp till bedömande senare än i skillnads målet, kanske vid en tidpunkt då bevisning i frågan icke längre stode till buds för den make, mot vilken underhållskravet riktades. Av hänsyn till det sagda syntes det knappast böra ifrågakomma att upphäva preskriptionsregeln. En följd härav vore att den make, som underlåtit att framställa anspråk på underhåll senast i skillnads målet, icke kunde få bidrag utdömt, även om väsentligt ändrade förhållanden sedermera inträtt.

På grundval av dessa överväganden framlades i 1951 års promemoria ett utkast till lag om ändrad lydelse av 11 kap. 28 § giftermålsbalken. Enligt utkastet skulle i gällande bestämmelser icke göras annan ändring av saklig innebörd än att höjningsförbudet skulle utgå ur GB 11: 28 första stycket. Enligt lagrummet i den föreslagna lydelsen skulle sålunda, utan några särregler i fråga om bidrag till frånskild, gälla att rätten, utan hinder av vad genom rättens beslut eller genom avtal blivit bestämt om bidrag till makes underhåll, ägde på yrkande av endera maken annorledes förordna därom, när väsentligt ändrade förhållanden påkallade det. Vad sålunda stadgats skulle likväl ej äga tillämpning om någon förpliktats eller åtagit sig att till frånskild makes underhåll utgiva visst belopp en gång för alla. Enligt lagutkastet skulle den föreslagna lagen äga tillämpning också där beslutet meddelats eller avtalet slutits före den tilltänkta dagen för ikraftträdandet, den 1 juli 1952.

Yttranden över 1951 års promemoria.

Yttranden över promemorian ha efter remiss avgivits av rikets samtliga hovrätter, socialstyrelsen, föreningen Sveriges häradshövdingar, styrelsen för föreningen Sveriges stadsdomare, Sveriges advokatsamfunds styrelse, svenska socialvårdsförbundet, landsorganisationen i Sverige, tjänstemännens centralorganisation, Fredrika-Bremer-förbundet, yrkeskvinnors samlingsförbund och Stockholms stads rättshjälpsanstalts styrelse.

Remissinstanserna ha alla — häradshövdingeföreningen likväl under uttalande av någon tvekan — godtagit förslaget till den del det innebär att möjlighet skulle öppnas till sådan förhöjning, som svarar mot nedgången i penningvärdet. Ett uttryck för denna mening utgör följande uttalande av *Svea hovrätt*:

Särskilt på förevarande rättsområde, där utgående underhållsbidrag allmänligen regleras medelst domstolsavgöranden eller avtal på lång sikt, har den inflatoriska utvecklingen blivit särskilt kännbar. I många fall torde realvärdet av ett underhållsbidrag numera ha nedgått till allenast en bråkdel av motsvarande värde vid den tidpunkt, då bidraget fastställles. Det lär utän vidare vara klart, att man tidigare icke tagit i beräkning möjligheten av en så stark försämring av penningvärdet, som seder-

mera ägt rum. Både domstolar och avtalsslutande parter torde tvärtom ha utgått från den förutsättningen, att penningvärdet skulle förbliva någorlunda stabilt. Då denna synnerligen väsentliga förutsättning nu brustit böra möjligheter öppnas för den part, som härigenom blivit lidande, att såvitt möjligt erhålla gottgörelse.

Häradshövdingeföreningen har ansett det kunna ifrågasättas, om penningvärdets nedgång och alltjämt fortgående försämring utgör tillräckligt skäl för meddelande av ändrade bestämmelser i fråga om höjningsförbudet. Underhållsbidrag till frånskild make företedde reellt större likhet med allmänna civilrättsliga förpliktelser än med familjerättsliga bidrag. Man kunde fråga sig varför en frånskild maka med periodiskt underhållsbidrag skulle försättas i bättre ställning än exempelvis en frånskild maka, som fått ett engångsbidrag, eller en livräntetagare eller en pensionstagare, vars pension icke vore indexreglerad. I hithörande fall, där underhållsskyldighet redan föreläge, kunde emellertid vissa skäl tala för en uppmjukning av höjningsförbudet. Härom har föreningen vidare yttrat:

Det förhåller sig otvivelaktigt så, att den underhållspliktige mången gång blivit kompenserad för penningvärdets fall och därigenom vunnit lättnad i sin bidragsskyldighet, medan den underhållsberättigades behov av bidrag på grund av penningvärdets nedgång ökats. När underhållsskyldighet blivit, genom dom eller genom avtal, bestämd, kan det även sägas, att därigenom fastslagits, att en viss familjerättslig samhörighet fortfarande består mellan makarna.

Enligt häradshövdingeföreningens mening borde ej ifrågakomma att efter mönster från Finland införa bestämmelser om en schablonmässig höjning av bidragen.

Vad angår möjligheten till höjning av bidrag på annan grund än penningvärdets fall har förslaget tillstyrkts eller lämnats utan erinran av *hovrätten för Västra Sverige, hovrätten för Övre Norrland, socialstyrelsen, svenska socialvårdsförbundet, landsorganisationen i Sverige, tjänstemännens centralorganisation, Fredrika-Bremer-förbundet, yrkeskvinnors samarbetsförbund* och *rättshjälpsanstaltens styrelse*. Också *hovrätten över Skåne och Blekinge* har godtagit förslaget i princip, men betonat, att utanför området för vissa typfall — innefattande såväl fall av penningvärdeförsämring som fall då en felaktig prognos gjorts vid den tidigare bedömningen av underhållsfrågan — jämkning uppåt allenast undantagsvis borde kunna äga rum. Enligt förslaget komme stadgandena om jämkning på grund av ändrade förhållanden av underhållsbidrag till make i bestående äktenskap, till frånskild make och till barn att erhålla i huvudsak lika lydelse. Det vore emellertid angeläget, att GB 11:28 erhöle en avfattning som markerade, att i fråga om höjning av underhållsbidrag, såvitt anginge frånskild make, en mera restriktiv tillämpning utanför de berörda typfallens område vore avsedd än beträffande andra underhållsberättigade. *Styrelsen för stadsdomareföreningen* har förklarat sig icke vilja direkt avstyrka, att förslaget i sin helhet genomföres, men i anslutning till uttalanden i promemorian framhållit, att möjligheten till höjning av bidrag på an-

nan grund än inträffad penningvärdeförsämring borde vara avsedd allenast för undantagssituationer. Styrelsen funne det vara av synnerlig vikt, att detta på ett eller annat sätt komme till uttryck jämväl i lagtexten. Måhända låte det sig icke göra att i lagen ange de särskilda fall, där jämkning finge ske. För denna händelse ville styrelsen förorda att, då det gällde underhållsbidrag till frånskild, de grunder som kunde föranleda jämkning i höjande riktning exemplifierades i lagen och att därjämte såsom en allmän förutsättning stadgades, att ett bibehållande av gällande underhåll skulle framstå som obilligt.

Övriga fem remissinstanser — Svea hovrätt, Göta hovrätt, hovrätten för Nedre Norrland, häradshövdingeföreningen och advokatsamfundets styrelse — ha alla inledningsvis till granskning upptagit de av lagberedningen anförda skäl, på vilka höjningsförbudet är grundat. Med erinran om att förbudet av väsentligen samma skäl år 1935 bibehölls, har *Svea hovrätt* yttrat:

Hovrätten kan icke finna annat än att de anförda skälen alltjämt äga tillräcklig styrka att motivera höjningsförbudets fortvaro i princip. Det synes ej föreligga anledning att betrakta en äktenskapsskillnad på annat sätt än tidigare eller såsom den definitiva gräns, bortom vilken makarnas ekonomiska intressegemenskap bör upphöra. Äktenskapet innefattar såsom samhällsinstitution icke numera någon fastare personlig förbindelse än tidigare var fallet; snarare är förhållandet det motsatta. Från denna synpunkt kan det icke vara önskligt att öka frånskilda makars ekonomiska beroende av varandra. Då höjningsförbudets borttagande emellertid i många fall skulle innebära ett stärkande av det ekonomiska beroendet efter genomförd äktenskapsskillnad, kommer förslaget såsom helhet betraktat i strid med förut antagna principer. Hovrättens erfarenhet av rättstillämpningen har givit vid handen, att — om man bortser från verkningarna av de senaste årens betydande penningvärdeförsämring — lagbudet i dess nuvarande utformning varit i allt väsentligt tillfredsställande.

Även *Göta hovrätt*, *hovrätten för Nedre Norrland* och *advokatsamfundets styrelse* ha sagt sig finna de av lagberedningen anförda skälen fortfarande vara i allmänhet bärande. *Häradshövdingeföreningen* har i denna del anfört:

Utgångspunkten för förslaget synes vara den, att underhållsbidraget till frånskild maka är ett familjerättsligt bidrag och därför bör kunna jämkas i samma utsträckning som andra familjerättsliga bidrag. Det föreligger emellertid en väsentlig skillnad mellan underhållsbidraget till frånskild maka och andra familjerättsliga bidrag, exempelvis bidrag till barns uppehälle och utbildning. Vid det senare slaget av bidrag råder alltjämt ett familjerättsligt förhållande mellan den berättigade och den förpliktade. Vid underhållsbidrag till frånskild maka har däremot den familjerättsliga samhörigheten mellan makarna, åtminstone enligt nutida betraktelsesätt, blivit avklippt i och med äktenskapsskillnaden. Ehuru underhållsbidraget till frånskild maka juridiskt sett är av familjerättslig natur, företer det reellt sett större likheter med andra civilrättsliga förpliktelser. Enligt föreningens åsikt äga de av lagberedningen anförda skälen för höjningsförbudet i stort sett samma bärkraft nu som tidigare och bör nämnda förbud ej utan starkt vägande skäl upphävas eller ändras.

Inom nyss nämnda grupp av fem remissinstanser har ingen biträtt det i promemorian framlagda förslaget, att genom höjningsförbudets upphävande skulle öppnas möjlighet till höjning också på annan grund än penningvärdets fall. Inom denna grupp äro emellertid meningarna i denna fråga starkt delade. Längst i den riktning promemorieförslaget anvisar har *häradshövdingeföreningen* velat gå. Inställningen till förslagets allmänna motivering på denna punkt är visserligen starkt kritisk. Sålunda har föreningen förklarat sig finna de i promemorian anförda skälen för ett fullständigt upphävande av höjningsförbudet föga övertygande och härom anført följande.

Svårigheten för domstolen att i äktenskapsskillnadsmålet bedöma hur villkoren för vardera maken komma att te sig i framtiden skiljer sig föga från de svårigheter, som kunna möta vid bestämmandet av ersättningar i mål av annan natur, exempelvis mål om ersättning för kroppsskada. Huruvida ett långvarigt äktenskap kan anses grunda sådana band mellan makarna, att även en nytillkommen omständighet såsom invaliditet eller sjukdom bör medföra rätt till höjning av underhållsbidrag kan starkt ifrågasättas. Härtill kommer vanskligheten att en längre tid efter det äktenskapsskillnaden meddelats bedöma, vilka övertväganden legat till grund för rättens beslut i skillnadsmålet. Enligt uttalande av lagberedningen skall ju vid bestämmandet av frågorna om bidragsskyldighet och bidragets storlek beaktas ej blott sådana omständigheter som makarnas förmögenhetsvillkor, yrkesskicklighet, hälsotillstånd, försörjningsskyldighet, samhällsställning och dylikt samt äktenskapets längd utan även de omständigheter, som föranlett skillnaden. Även om den make, som är i behov av bidrag, icke huvudsakligen burit skulden till skillnaden, kan likväl graden och arten av hans skuld ha inverkat på rättens beslut i bidragsfrågan. Nämnda vansklighet blir än mer framträdande, när frågan om bidragsskyldighet reglerats icke genom dom utan genom avtal. I dylika fall kommer att saknas praktiskt taget all möjlighet att bedöma om och i vad mån skuldfrågan inverkat å avtalet. — — — Vid prövningen av frågan om utdömande av underhållsbidrag till frånskild make, som icke tidigare åtnjutit bidrag, eller om höjning av sådant bidrag bör nämligen beaktas samtliga de faktorer, som inverkat å vad tidigare blivit bestämt, och alltså även skuldfrågan. Stor betydelse bör tillmätas makes intresse av trygghet mot utvidgning av sina förpliktelser.

Häradshövdingeföreningen har emellertid slutligt ställt sig på den ståndpunkten, att när fråga uppkommit om höjning på grund av penningvärdets fall domstolen borde ha att bedöma vardera makens levnadsvillkor, sedda som en totalitet, och att beakta samtliga de faktorer som legat till grund för det ursprungliga bestämmandet av bidragets storlek. I enlighet härmed har häradshövdingeföreningen förklarat sig kunna godtaga förslaget om upphävande av förbudet mot höjning av redan utgående underhållsbidrag — vilka ju påverkas av förändringar i penningvärdet — men avstyrkt att möjlighet öppnades till utdömande av bidrag till frånskild make, som icke tidigare åtnjutit bidrag och således i detta hänseende icke beröres av en inflation.

Svea hovrätt och *hovrätten för Nedre Norrland* ha båda vad angår möjligheten till höjning av bidrag på annan grund än penningvärdets fall — där-

under inbegripet utdömande av bidrag på sådan grund i fall då bidrag icke tidigare utgått — förordad en begränsning till vissa typfall. Svea hovrätt har närmare utvecklat sin mening på följande sätt.

Det kan icke förnekas, att bedömandet i vissa fall vilat på oriktiga förutsättningar. Särskilt om den underhållspliktiga maken ställt sin ekonomiska situation och närmaste framtidsutsikter i avsevärt sämre dager än som motsvarat faktiska förhållandet, är det rimligt, att rättelse äger rum till den andra makens förmån. Över huvud synes höjning av bidrag, som bestämts genom domstols beslut eller genom avtal, ävensom utdömande av bidrag, där sådant ej förut utgått, böra få ske, därest förhållanden av betydelse för avgörandet i underhållsfrågan visat sig vara eller bli väsentligt annorlunda än som vid beslutet eller avtalet antagits eller skäligen bort tagas i beräkning. I den mån möjligheterna till höjning av underhållsbidrag begränsas till nu nämnda grupper av fall, har hovrätten icke någon erinran att framställa mot förslaget. Enligt promemorian skulle emellertid dessa möjligheter ytterligare avsevärt vidgas. Vad som anföres till stöd för en sådan utsträckning finner hovrätten icke övertygande. Sedan de fall, som i det föregående behandlats, blivit beaktade, har på området eljest icke ådagalagts något förhållande, som försvagar lagberedningens förut återgivna och hittills godtagna skäl för det gällande höjningsförbudet. Domstolarna skulle för övrigt i de fall, som här kunna komma in fråga, icke ha att tillämpa vissa i lag eller ens i motiv klart fastslagna principer utan nödgas fritt väga parternas större eller mindre intressen mot varandra, låt vara med hänsyn tagen till allmänna billighetskrav. Från rättssäkerhetssynpunkt vore ett sådant sakernas tillstånd ingalunda eftersträvansvärt. Ett speciellt skäl av praktisk natur kan jämväl anföras mot förslaget i dess sålunda utsträckta tillämpning. Den vittgående formuleringen av lagbudet kan nämligen befaras giva upphov till ett stort antal obefogade krav och tvister. På grund härav kan hovrätten icke tillstyrka, att höjningsförbudet rubbas i vidare mån än som framgår av det förut anförda.

Svea hovrätt har vidare uttalat, att för den händelse höjning skulle tillåtas i vidare mån än hovrätten tillstyrkt, en lagstiftning i uppmjukande riktning borde begränsas till särskilt åsyftade situationer eller i varje fall inskränkas att vinna tillämpning allenast om synnerliga skäl föranledde till höjning.

Också hovrätten för Nedre Norrland har framhållit, att man icke kunde bortse från att omständigheterna undantagsvis kunde vara sådana att ett ovillkorligt höjningsförbud framstode såsom obilligt. Enligt hovrättens mening inskränkte sig emellertid de fall, då av annan anledning än penningvärdeförsämring höjning skäligen kunde ifrågakomma, huvudsakligen till de av första lagutskottet i utlåtandet till 1949 års riksdag angivna, nämligen att den underhållsberättigades försörjningsförmåga visade sig vara väsentligt mindre än som förutsatts vid bidragets bestämmande eller att antagen oförmåga hos den underhållsskyldige att utgiva ett i och för sig skäligt bidrag visade sig icke föreligga. Däremot vore det knappast motiverat att den omständigheten över huvud, att den underhållsskyldige kommit i bättre ekonomiska villkor än han hade då bidraget bestämdes, skulle kunna leda till höjning av bidragsbeloppet. Hovrätten har därför hemställt, att jämningsmöjlighetens karaktär av undantag, betingat av särskilda förhållanden,

mätte framhåvas starkare än som skett i promemoriaförslaget. Detta skulle kunna ske genom att nuvarande dock-satsen i GB 11:28 första stycket utbyttes mot ett stadgande av innehåll, att utdömmande av underhållsbidrag till frånskild make, i fall där sådant bidrag ej tidigare skolat utgå, eller höjning av underhållsbidrag utöver det högsta belopp till vilket bidraget tidigare varit bestämt, ej finge ske med mindre — förutom att väsentligt ändrade förhållanden påkallade det — särskilda omständigheter jämväl i övrigt talade därför.

Enligt *advokatsamfundets styrelse* kunde ett generellt upphävande av höjningsförbudet befaras i åtskilliga avseenden leda till icke önskvärda konsekvenser. Sålunda skulle lagändringen säkerligen komma att stimulera till mängder av tvister mellan frånskilda makar. Frågan, huruvida endera maken huvudsakligen burit skulden till skillnaden skulle vidare ej sällan komma att ånyo rivas upp långt efter skilsmässan, särskilt i de säkerligen ganska talrika fall där från endera makens sida gjordes gällande att underhållet i samband med skillnaden avtalsvis bestämts under hänsynstagande till skuldfrågan. Väl vore snabba lagstiftningsåtgärder av nöden för att neutralisera de skadeverkningar som inflationen medfört för frånskilda underhållsberättigade makar, men spørsmålet om möjlighet till höjning på andra skäl vore betydligt mera tveksamt och i vart fall icke av så brådskande natur, att en omedelbar lösning vore påkallad. Detta spørsmål borde göras till föremål för ingående utredning och överbäggande i samband med den tilltänkta allmänna översynen av giftermålsbalken. Styrelsen hade därför icke kunnat biträda förslaget om generellt upphävande av höjningsförbudet utan föreslog, att detta förbud tills vidare bibehölles som huvudregel men att därifrån gjordes sådant undantag som erfordrades för att möjliggöra ett neutraliserande av inflationens skadeverkningar. Härav följde, att styrelsen icke för närvarande kunnat tillstyrka upphävande av förbudet mot utdömmande av underhållsbidrag i sådana fall, där bidrag icke tidigare skolat utgå. Om undantaget från huvudregeln har styrelsen yttrat:

I sak bör undantagsbestämmelsen enligt styrelsens mening gå ut på att domstol skall tillerkännas rätt att, när penningvärdet efter underhållsbidragets fastställande väsentligt försämrats, höja bidraget till det belopp som med hänsyn till penningvärdeförsämringen kan anses skäligt. Vid skälighetsprövningen bör domstolen även vara skyldig att taga hänsyn till sådana omständigheter, som i det särskilda fallet böra medföra att underhållsbidraget trots penningvärdeförsämringen icke bör höjas eller i allt fall icke höjas så mycket som svarar mot nämnda försämring (den underhållspliktige har t. ex. icke fått motsvarande kompensation, eller densamma slukas till avsevärd del av skatt; den underhållsberättigades ekonomi har förbättrats o. s. v.).

Göta hovrätt har särskilt framhållit, att det i en jämningsprocess ofta är utomordentligt svårt att rättvist göra den avsedda jämförelsen främst därför att det ofta är okänt vilka faktorer som varit avgörande då underhållet bestämdes. Hovrätten har förklarat sig icke kunna tillstyrka förslaget utan anse, att lagstiftningsarbetet för undanröjande av de svårigheter, som följt

av penningvärdets fall, borde inriktas direkt härfpå. Om det icke skulle anses möjligt att i någon form lagstiftningsvägen genomföra en indexreglering av vissa underhållsbidrag syntes höra övervägas att hålla höjningsförbudet i princip orubbat men öppna möjlighet till undantag då en mera betydande nedgång i penningvärdet gäve anledning till en nominell höjning av bidragsbeloppet.

Mot förslagets ståndpunkt, att engångsbidrag alltjämt skulle vara orubbliga, har erinran gjorts allenast av *hovrätten för Nedre Norrland*, som anfört följande.

Visserligen är det naturligt, att en försämring av penningvärdet ej får i detta fall åberopas som jämkningsgrund. Men om, såsom promemorieförslaget innebär, även andra väsentligt ändrade förhållanden än penningvärdeförsämring kunna leda till höjning av periodiskt utgående underhållsbidrag, synes det ej finnas någon skälig anledning, varför sådana förhållanden ej skulle få möjliggöra höjning också av underhållsbidrag som bestämts i form av engångsbelopp. Den omständigheten att jämkning i dylikt fall icke medgives i motsatt riktning — till förmån för den förpliktade — torde ej i och för sig utgöra något hinder häremot. Det förtjänar emellertid övervägas om ej jämkningsmöjlighet borde kunna öppnas även för den förpliktade i de sällsynta undantagsfall om vilka det här kan bli fråga. Att en ändring av angiven innebörd här genomföres torde ej behöva föranleda ändring av motsvarande stadgande i 7 kap. 8 § andra stycket föräldrabalken, enligt vilket för där avsett fall jämkning i avtalat engångsbidrag ej kan ske; sistberörda fall torde ej vara fullt jämförbart med det nu förevarande.

Den i promemorian intagna ståndpunkten, enligt vilken preskriptionsregeln i GB 11: 26 andra stycket skulle lämnas orubbad, har i sak biträts eller ock lämnats utan erinran av *Svea hovrätt, hovrätten över Skåne och Blekinge, socialstyrelsen, styrelsen för stadsdomareföreningen, svenska socialvårdsförbundet, landsorganisationen, tjänstemännens centralorganisation och rättshjälpsanstaltens styrelse. Fredrika-Bremer-förbundet och yrkeskvinnors samarbetsförbund*, vilka avgivit gemensamt yttrande, ha visserligen förordat bibehållande av preskriptionsregeln — enligt vad strax skall nämnas förtydligad i olika hänseenden — men ha anfört, att det komme att framstå som svårförståeligt för parterna och kunde leda till rättsförluster att ett rättens beslut att underhåll icke skall utgå skall möjliggöra en förnyad prövning, medan en dylik prövning vore utesluten om rätten saknat anledning att ingå i sakprövning och avkunna ett beslut i underhållsfrågan. En kritik, som utmynnar i förslag om regelns uppmjukande eller upphävande, framföres av *hovrätterna för Västra Sverige, Nedre Norrland och Övre Norrland*. Denna kritik bygger i huvudsak på två synpunkter. Det betecknas sålunda såsom oriktigt och stötande för rättsmedvetandet om den möjlighet att få underhållsbidrag utdömt vid väsentligt ändrade förhållanden, vilken make skulle äga under förutsättning att genom rättens beslut eller genom avtal tidigare bestämts att bidrag ej skulle tillkomma maken, icke skulle stå öppen jämväl i det fall att sagda förutsättning bruste. Vidare invändes mot den i promemorian lämnade motiveringen för preskriptions-

regelns bibehållande i nuvarande lydelse, att en sådan lösning icke hindrade, att skuldfrågan kunde komma upp till bedömande senare än i skillnadsmålet. Särskilt när underhållet bestämts genom avtal mellan makarna men också när rätten meddelat beslut i ämnet vore det nämligen ofta ovisst huruvida eller i vad mån makes skuld till skillnaden inverkat på avgörandet. *Hovrätterna för Västra Sverige och Nedre Norrland* ha förordat en uppmjukning av preskriptionsregeln av innebörd att denna regel icke skulle stå i vägen för utdömande av underhållsbidrag till fränskild make på grund av väsentligt ändrade förhållanden. *Hovrätten för Övre Norrland* har uttalat sig för ett upphävande av ifrågavarande regel.

I flera yttranden har vidare påkallats en formell överarbetning av preskriptionsregeln i förtydligande syfte. *Svea hovrätt* har anfört, att lydelsen av regeln — som avfattades då lagen intog den ståndpunkten att allenast domstols beslut men däremot ej avtal kunde få jämkas på grund av väsentligt ändrade förhållanden — numera knappast kunde anses tillfredsställande. *Fredrika-Bremer-förbundet* och *yrkeskvinnors samarbetsförbund* ha anfört, att det vore angeläget att i de fall, då vid äktenskapsskillnad underhåll icke skulle utgå, av lagtexten kunde tydligt utläsas när framtida talerätt vore bevarad och när så ej vore förhållandet. Oklart vore t. ex. hur preskriptionsregeln skulle verka om parterna inför rätta, vid förberedelse eller eljest, förklarade sig avstå från underhåll och rätten i anledning därav icke prövalde sakfrågan och ej utfärdade något beslut. Det kunde vidare icke anses otvetydigt framgå att, såsom tydligen vore avsett, även en i avtal eller skillnadsansökan intagen bestämmelse om att underhållsbidrag icke skall utgå, komme att medföra möjlighet till omprövning. Ett förtydligande vore här av nöden.

Förslaget att en blivande lag skulle få retroaktiv verkan har allmänt tillstyrkts eller lämnats utan erinran. *Hovrätten för Nedre Norrland* har vid sitt tillstyrkande fogat anmärkningen, att den föreslagna övergångsbestämmelsen uppenbarligen icke berättigade till jämkning i underhållsbidrag som belöpte på tiden innan talan om dylik jämkning väcktes. *Svea hovrätt* har emellertid anfört, att retroaktiv verkan principiellt vore betänklig från de synpunkter som plägade anläggas i fråga om lagstiftningsåtgärder av denna natur. *Hovrätten* har vidare yttrat:

Därest lagändringens retroaktivitet begränsas till fall, i vilka penningvärdeförsämringen varit den väsentliga grunden, bortfalla visserligen de allmänna invändningarna mot retroaktiviteten. Skulle denna utsträckas längre, komme dock med visshet allvarliga svårigheter av praktisk art att snart visa sig. Detta gäller särskilt, ifall lagstiftningen får den vidsträckta omfattning, som i promemorian föreslagits. Om exempelvis makarna i samband med äktenskapsskillnad träffat ett avtal, varigenom bestämts att till den ena maken skulle antingen utgå ett mycket lågt underhållsbidrag eller intet bidrag alls på den grund att vållande till skillnaden huvudsakligen låge denna make till last — ett ingalunda ovanligt fall, eftersom makarna önska undvika att deras äktenskapliga förhållanden blottas i rättegången — så skulle anspråk på höjning av underhållsbidraget respektive utdömande av sådant bidrag kunna framställas avsevärd tid efter skillnaden. Detta an-

språk måste kunna mötas av den eljest underhållspliktiga maken med invändning om den andra makens huvudsakliga vållande till skillnaden. Härvid skulle sådant fall inträffa, som i promemorian — ehuru i annat sammanhang — skildras sålunda, att det utan tvivel vore högst olyckligt, därest skuldfrågan skulle få komma upp till bedömande senare än i skillnadsmålet, kanske vid en tidpunkt då bevisning i frågan icke längre står till buds för den make, mot vilken underhållskravet riktas. Redan det anförda exemplet torde ådagalägga, att stor försiktighet är av nöden beträffande lösningen av spørsmålet huruvida lagstiftningen bör förlänas retroaktiv verkan.

Promemorian i februari 1952.

I 1952 års promemoria förklarades, att efter remissbehandlingen av 1951 års promemoria den däri behandlade frågan varit föremål för förnyat övervägande inom justitiedepartementet. Därvid hade särskilt diskuterats en lösning efter följande linjer.

I fråga om möjligheten att i höjande riktning jämka på vad som genom rättens beslut eller genom avtal blivit bestämt om bidrag till frånskild makes underhåll skulle i huvudsak gälla vad i 1951 års promemoria föreslagits. Höjning skulle sålunda kunna ske såväl på grund av väsentligt ändrat penningvärde som till följd av att förhållandena eljest i väsentlig mån undergått förändring. På sätt i sistnämnda promemoria närmare utvecklats borde emellertid möjligheten till höjning på annan grund än penningvärdeförsämring vara reserverad för situationer av undantagskaraktär. Sistnämnda ståndpunkt borde på lämpligt sätt komma till uttryck i texten till GB 11: 28. Lämpligen kunde stadgas, att höjning finge ske allenast när synnerliga skäl vore därtill. Härmed avsåges icke någon saklig ändring i förhållande till det tidigare förslaget.

Det skulle alltså bli möjligt att döma ut bidrag till frånskild make utan hinder av att det bestämts, att sådant bidrag icke skulle utgå. Den frågan inställde sig — framhölls vidare i 1952 års promemoria — om det i detta läge vore befogat att utan inskränkning upprätthålla det i preskriptionsregeln i GB 11: 26 andra stycket grundade hindret att efter skillnaden utdöma bidrag till frånskild make i sådana fall, då underhållsfrågan icke reglerats vare sig genom domen i skillnadsmålet eller genom avtal. I 1952 års promemoria yttrades härom följande.

Det torde ofta ha varit beroende av en ren tillfällighet om i de fall, då bidrag avsetts ej skola utgå, denna ståndpunkt kommit till uttryck i dom eller avtal. Oavsett om så skett eller ej kan ju enligt nuvarande regler bidrag senare icke utdömas, beroende i ena fallet på höjningsförbudet och i andra fallet på preskriptionsregeln. Om nu emellertid möjlighet öppnas att vid ändrade förhållanden utdöma bidrag, sådant tidigare enligt dom eller avtal icke skolat utgå, synes det mest följdriktigt att medgiva motsvarande möjlighet även i de fall då bidragsskyldigheten icke uttryckligen reglerats. För att möjliggöra detta synes det dock varken nödvändigt eller lämpligt att helt upphäva preskriptionsregeln. Det synes tillfyllest att medgiva att anspråk på underhållsbidrag må väckas efter skillnaden i de fall då anspråket grundas på att förhållandena efter skillnaden väsentligen ändrats.

I 1952 års promemoria upptogs därjämte frågan, huruvida det av process-ekonomiska och sociala skäl kunde vara lämpligt att införa en lagstiftning om automatisk, av penningvärdets fall betingad uppräknig av familjerättsliga bidrag i allmänhet. Härom uttalades i promemorian följande.

Penningvärdets fall och höjningsförbudet i förening ha medfört, att realvärdet av utgående underhållsbidrag till frånskilda makar successivt nedgått. Öppnas möjlighet till återställande av realvärdet, är det självfallet önskvärt, att den förpliktade och den berättigade sluta avtal om sådan förhöjning av bidraget, som med hänsyn till penningvärdets fall och övriga inverkan omständigheter är skälig. I en betydande del av det mycket stora antal fall, varom här är fråga, torde det likväl icke vara möjligt att nå fram till en överenskommelse. Den underhållsberättigade frånskilda maken skulle då vara hänvisad till rättegång. Det torde kunna antagas, att antalet sådana rättegångar icke skulle bli obetydligt. Det synes därför förtjäna att allvarligt övervägas, huruvida icke behovet av att gå till rättegång skulle kunna genom särskilda anordningar bringas ned. Närmast kommer härvid i åtanke att genom en särskild lag vid sidan av GB förordna om höjning av utgående bidrag i allmänhet efter vissa i lagen närmare angivna grunder. Avsikten härmed skulle icke vara att begränsa rätten att påkalla domstols prövning av bidragets storlek utan allenast att så långt sig göra låter undanröja anledningar till rättegång. För att detta mål skall nås måste grunderna för höjningen så avvägas, att de höjda bidragen genomsnittligt sett ungefärligen motsvara vad en domstolsprövning skulle giva. Självfallet kan hänsyn härvid tagas allenast till penningvärdeförsämringen, som är gemensam och lika för alla, och måste det genomsnittligt sett sanna antagandet göras, att den förpliktade å sin sida erhållit kompensation för penningvärdets fall. Individuella omständigheter av olika slag, däribland bristande kompensation å den förpliktades sida, skulle däremot kunna vinna beaktande endast vid domstols prövning av bidragets storlek. Klart är också att någon högre grad av differentiering av praktiska skäl icke bör ske, utan bidragen böra indelas i ett mindre antal grupper och för var och en av dessa grupper bör höjningen ske efter en bestämd procentsats. Såsom redan antytts bör såväl den förpliktade som den berättigade äga påkalla domstols prövning av bidragsbeloppets storlek. Utan hinder av vad i den särskilda lagen stadgades om höjning av underhållsbidrag skulle domstolen därvid äga anordna förordna om bidragsskyldigheten i den mån de allmänna jämningsreglerna gäve anledning därtill. Höjningen enligt den speciella lagen skulle alltså gälla allenast så länge annat icke följde av domstols dom eller beslut.

En uppräknig av bidragen genom automatiskt verkande lagregler skulle också ur allmänt social synpunkt vara till gagn. Många äro utan tvivel de frånskilda underhållsberättigade makar, vilka hellre än att öppna rättegång skulle finna sig i att bidraget utginge med oförändrat belopp.

Måhända mer än de processekonomiska synpunkterna tala skäl av social natur för att uppräknigen skall avse ej blott bidragen till frånskilda makar utan ock övriga underhållsbidrag på familjerättslig grund. Såsom ett särskilt skäl för en sådan lösning kan anföras att — såsom framhållits av första lagutskottet i dess utlåtande till 1949 års riksdag — underhållsbidragen till maken och barnen praktiskt sett utgöra en enhet, i det att bidragen tillsammans bilda den inkomst, av vilken den reducerade familjen har att leva.

I 1952 års promemoria framlades särskilda, efter nu angivna riktlinjer upprättade utkast till lagar om ändring av ifrågavarande stadganden i giftermålsbalken och om höjning av vissa underhållsbidrag.

I fråga om *GB 11: 28 första stycket* innebar 1952 års förslag i likhet med det äldre förslaget, att höjningsförbudet skulle upphävas. Till skillnad mot det tidigare förslaget upptog emellertid 1952 års förslag en särskild bestämmelse rörande höjning i sådana fall, som avsetts med sagda förbud. Sålunda skulle allenast när synnerliga skäl därtill vore underhållsbidrag till frånskild make få utdömas, såframt sådant bidrag icke tidigare skolat utgå, eller få höjas utöver det högsta belopp till vilket bidraget tidigare varit bestämt. Enligt ett i 1952 års förslag upptaget *nytt andra stycke i GB 11: 28* — vartill motsvarighet saknades i det tidigare förslaget — skulle vidare öppnas möjlighet att, under enahanda förutsättningar som de i första stycket för där avsedda fall stadgade, utdöma bidrag till frånskild make i fall då bidragsskyldigheten icke tidigare reglerats. Sålunda skulle, ändå att ej genom beslut av rätten eller genom avtal meddelats bestämmelse om bidrag till frånskild makes underhåll, rätten på makens yrkande äga utdöma sådant bidrag, när det funnes påkallat av att förhållandena väsentligt ändrats efter skillnaden och tillika synnerliga skäl därtill föranledde. I anslutning till denna nya regel skulle till preskriptionsregeln i *GB 11: 26 andra stycket* fogas ett stadgande av innehåll att utan hinder av preskriptionsregeln finge väckas talan som avsåges i 28 § andra stycket. Den nu i *GB 11: 28 andra stycket* upptagna regeln om engångsbidrag var i 1952 års förslag överförd till ett *nytt tredje stycke i GB 11: 28* med en därav påkallad redaktionell ändring. Ändringarna skulle träda i kraft den 1 juli 1952 med retroaktiv tillämpning.

Den föreslagna *lagen om höjning av vissa underhållsbidrag* skulle enligt *1 § första stycket* i princip äga tillämpning å familjerättsliga bidrag över huvud, oavsett om de utginge enligt rättens beslut eller enligt avtal. Berättigad till bidraget skulle vara make, förutvarande make, barn i äktenskap, adoptivbarn, barn utom äktenskap, makes barn i tidigare gifte, makes adoptivbarn, makes barn utom äktenskap, fader, moder, adoptivfader eller adoptivmoder. Det skulle emellertid krävas, att bidraget utginge till fullgörande av lagstadgad underhållsskyldighet. Vidare fordrades att bidraget var periodiskt, att det utgick i svenskt mynt och att dess belopp senast bestämts genom beslut som meddelats eller avtal som slutits före den 1 januari 1951. I fråga om avtalade bidrag gällde enligt *1 § andra stycket* ett särskilt undantag, i det att lagen ej skulle äga tillämpning å avtalet såframt enligt detta bidraget skulle utgå med närmare bestämd förhöjning, betingad av nedgång i penningvärdet eller ökning av den bidragspliktiges inkomster. Voro nu nämnda förutsättningar för handen skulle med hänsyn till penningvärdets fall bidraget utgå med viss förhöjning. Storleken av denna var jämlikt *2 §* beroende av när bidragets belopp senast blivit bestämt på sätt nyss sagts. Hade detta skett under 1939 eller något tidigare år skulle förhöjningen utgöra 80 procent. Belopp senast bestämda under år 1940 skulle höjas med 60 procent, under

något av åren 1941—1946 med 30 procent och under något av åren 1947—1950 med 20 procent. Slutligen stadgades i 3 § att rätten utan hinder av nu anförda bestämmelser om höjning av underhållsbidrag ägde annorledes förordna om bidragsskyldigheten i den mån de i GB eller FB givna reglerna om jämkning av underhållsbidrag föranledde därtill. Lagen skulle träda i kraft den 1 juli 1952 men icke äga tillämpning å bidrag, som belöpte på tid före samma dag.

Yttranden över 1952 års promemoria.

Yttranden över 1952 års promemoria ha efter remiss avgivits av Svea hovrätt, socialstyrelsen, föreningen Sveriges häradshövdingar, Sveriges advokatsamfunds styrelse, svenska socialvårdsförbundet och Stockholms stads rätts-hjälpsanstalts styrelse.

Förslaget till ändringar i GB 11: 26 och 28 har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av *socialstyrelsen, socialvårdsförbundet och rätts-hjälpsanstaltens styrelse.*

Svea hovrätt har förklarat sig vidhålla den ståndpunkt, som hovrätten intagit till förslaget i den tidigare promemorian, och har icke särskilt ingått på de modifikationer i förhållande till det äldre förslaget, som skett i 1952 års promemoria. Hovrätten har emellertid sagt sig vilja särskilt framhålla, att ett genomförande av ifrågavarande ändringar måste få avsevärda konsekvenser för rättegången i många äktenskapsmål, samt härom uttalat följande.

Sålunda torde frågan om vållande till söndring i äktenskap i regel komma att spela större roll i framtida skillnadsprocesser än som nu är fallet. Skulle vållande föreligga hos den presumerat underhållsberättigade maken, lär nämligen motparten i allmänhet ej kunna underlåta att åberopa denna omständighet i målet. Därest makarna, såsom nu ej sällan sker, för att undvika att deras äktenskapliga förhållanden blottas i rättegången träffa avtal om ett med hänsyn till vållandet reducerat underhållsbidrag, riskerar eljest den underhållspliktige maken, att bevisning i vållandefrågan ej längre står honom till buds i en senare rättegång rörande höjning av underhållsbidraget.

Också *häradsövdingeföreningen* har i denna del hänvisat till sitt yttrande över 1951 års promemoria.

Advokatsamfundets styrelse har förklarat det utgöra en förbättring att i lagtexten uttryckligen angäves, att höjning av tidigare utgående underhållsbidrag till frånskild make ävensom utdömande av dylikt bidrag, när sådant icke tidigare skolat utgå, finge ifrågakomma allenast när synnerliga skäl vore därtill. Likaså vore det enligt styrelsens mening i och för sig en förtjänst hos det nya förslaget, att detsamma genom bestämmelsen i andra stycket av GB 11: 28 i visst avseende likställde de fall, där bidragsskyldigheten icke uttryckligen reglerats, med de fall där genom avtal eller dom bestämts att bidrag icke skulle utgå. Emellertid vidhölle styrelsen alltjämt den

ståndpunkt som kommit till uttryck i dess yttrande över 1951 års förslag, nämligen att skillnad borde göras mellan höjning på grund av penningvärdeförsämringen och höjning på annan grund. Vad det förra beträffade ville styrelsen sålunda — trots att vissa betänkligheter i och för sig kunde införas, t. ex. om jämförelse skedde med livräntor som utginge på grund av strafflagen 6 kap. 4 § — tillstyrka sådan ändring av GB 11:28 att i fall, då frånskild make redan åtnjöte underhållsbidrag, möjlighet öppnades till neutraliserande av inflationens skadeverkningar genom en skälig uppskrivning av bidragets nominella belopp under hänsynstagande till samtliga i det särskilda fallet föreliggande omständigheter. Vad åter anginge frågan om höjning på annan grund än nedgången i penningvärdet ville styrelsen bestämt avstyrka, att i förevarande sammanhang ändring gjordes i gällande lag. I denna del har styrelsen anfört följande.

Det är här fråga om ett mycket komplicerat spörsmål, och det finnes all anledning att, innan en lagändring i detta hänseende genomföres, noggrant utreda å ena sidan hur pass betydande de olägenheter kunna anses vara, som följa av det nuvarande höjningsförbudet, och å andra sidan vilka nackdelar en lagändring skulle draga med sig, exempelvis i form av tvister mellan för länge sedan frånskilda makar, upprivande av frågor om skulden till skillnaden m. m. En sådan utredning bör ske under medverkan bl. a. av domare och advokater med mångårig praktisk erfarenhet på förevarande område. Den nu verkställda utredningen har uppenbarligen i främsta rummet tagit sikte på de problem, som skapats av inflationen, och har helt naturligt icke kunnat innefatta någon djupgående undersökning av den svåra frågan om höjning på annan grund än penningvärdeförsämringen.

I frågan, huruvida genom särskild lag bör genomföras en automatisk uppräknings av utgående underhållsbidrag på familjerättslig grund, äro meningarna bland remissinstanserna delade. Det framlagda förslaget härom har i princip tillstyrkts av *socialstyrelsen*, *socialvårdsförbundet* och *rättshjälpsanstaltens styrelse*. Även *Svea hovrätt* har uttalat sig för en lagstiftning av denna art. Däremot ha *häradsövdingeföreningen* och *advokatsamfundets styrelse* bestämt avstyrkt förslaget.

Socialstyrelsen har meddelat, att den i maj 1951 i sin publikation »Råd och anvisningar i socialvårdsfrågor» för barnavårdsmännen framhållit den existerande möjligheten att återställa realvärdet av familjerättsliga underhållsbidrag i allmänhet. *Socialstyrelsen* har vidare anfört:

Det torde emellertid få antagas, att möjligheten att i rättegångsväg erhålla kompensation för penningvärdeförsämringen ännu icke utnyttjats annat än i ett mycket begränsat antal fall. Detta förhållande kan till icke oväsentlig del antagas bero på att de underhållsberättigade i allmänhet ännu icke vunnit insikt om de legala möjligheterna i förevarande hänseende. I den mån så blir fallet lärer man emellertid kunna förvänta ett ökat antal rättegångar i fråga om förhöjning av underhållsbidrag. Med hänsyn härtill och till de föreslagna nya reglerna beträffande höjning av underhållsbidrag till frånskild tala enligt *socialstyrelsens* mening starka processekonomiska skäl för att på sätt nu föreslagits genom en särskild lag åvägabringa en automatisk höjning av äldre underhållsbidrag. För en sådan anordning talar

emellertid också ett annat skäl — berört i promemorian — vilket från socialstyrelsens synpunkt måste tillmätas ännu större vikt. Även om möjligheten att genom hänvändelse till domstol ernå en av penningvärdeförsämringen betingad höjning av underhållsbidrag skulle bli allmänt känd bland de underhållsberättigade, skulle säkerligen ändå ett icke obetydligt antal av dessa av skilda anledningar hellre än att öppna rättegång finna sig i att bidraget utginge med oförändrat belopp och detta även i fall, då verkligt behov av en höjning förelåge. En automatisk höjning av äldre underhållsbidrag skulle emellertid komma även dessa underhållsberättigade till del.

Rättshjälpsanstaltens styrelse har yttrat, att den föreslagna lagen säkerligen skulle få stor betydelse ur social synpunkt. Visserligen torde den komma att medföra ett avsevärt antal jämningsprocesser, men dess fördelar syntes vara så övervägande att nackdelen av ett ökat antal rättegångar borde tagas.

Svea hovrätt har uttalat, att redan i penningvärdeförsämringen låge ett bärande skäl för en uppräknig av underhållsbidrag genom automatiskt verkande lagregler; sådana kunde tänkas befordra en rättvis lösning utan onödig omgång. Emellertid vore lösningen icke utan vidare given, och det kunde ifrågasättas huruvida 1952 års promemoria innefattade den utredning, som vore behövlig för ett säkert bedömande av lämpliga lagstiftningsåtgärder. Med förståelse för de skäl, som kunde åberopas för begränsning av lagstiftningen till familjerättsliga bidrag, ville hovrätten ock understryka, att lagstiftaren härmed öppnade möjligheter, för vilka utrymme kunde komma att påkallas inom andra områden, t. ex. när det gällde bidrag som skadeståndsvägen faststälts att utgå till änka och oförsörjda barn.

Häradshövdingeföreningen har förklarat sig icke kunna tillstyrka den föreslagna lagen, i första hand på den grund att den enligt föreningens mening icke skulle leda till minskat antal rättegångar.

I en betydande del av det mycket stora antal fall, varom här är fråga, torde det icke vara möjligt att nå fram till en överenskommelse. Uppenbart är att rättegångar av detta slag såvitt möjligt böra undvikas. Det kan icke vara annat än synnerligen olämpligt, att makar, som under längre tid levat åtskilda, nödgas att uppta process om höjning av utgående underhållsbidrag. En automatiskt verkande lag synes vid första påseendet vara en lämplig utväg för att nedbringa antalet rättegångar av förevarande slag. Föreningen är emellertid icke övertygad om att en sådan lag i någon väsentlig grad kan påverka antalet dylika rättegångar. Redan i och för sig innebär en schablonmässig uppräknig av underhållsbidragen i ett stort antal fall ett synnerligen ojämnt och orättvist bedömande. Men en lag av denna karaktär medför vid närmare undersökning i själva verket allenast att partställningen och bevisbördan omkastas. De fall, och det torde vara de flesta, där individuella omständigheter av olika slag, däribland icke minst bristande kompensation för penningvärdets fall å den förpliktades sida, äro av beskaffenhet att böra vinna beaktande, tillgodoses icke genom den föreslagna schablonmässiga höjningen. Man torde kunna utgå ifrån att i de relativt fåtaliga fall, där inga andra omständigheter än just penningvärdets fall äro av betydelse, även utan en lag av föreslaget innehåll överenskommelse kommer att träffas. I andra fall åter, och de äro de flesta, kommer den föreslagna lagen att sakna betydelse för det med densamma avsedda processekonomiska ändamålet.

Häradshövdingeföreningen har ock bedömt förslaget ur en vidare synpunkt:

Föreningen vill med eftertryck framhålla de vittgående sociala och ekonomiska följder, som en lag av förevarande slag måste medföra. Lagen avser visserligen enligt sin ordalydelse allenast familjerättsliga underhållsbidrag, men man lär icke, om en princip av det slag som lagen omfattar på detta sätt fastslås, i längden kunna begränsa denna princip till bidragsskyldighet på familjerättslig grundval. I många av de fall, som omfattas av lagen, är den familjerättsliga grunden redan i och för sig svag eller har den på grund av förhållandena blivit ytterligt uttunnad. Det finnes i förhållandet mellan människor i allmänhet bidragsskyldighet, som vilar på en lika djupt rotad grund, som i många av i lagen angivna fallen, men även där bidragsskyldigheten ingalunda vilar på en etisk grundval av samma karaktär som familjebandet kan med styrka hävdas, att ekonomiska, sociala och humanitära skäl tala för genomförande av den princip, som kommit till uttryck i den föreslagna lagen. Det synes föreningen svårt att, om denna princip genomföres på ett visst avtalsområde, hålla den borta från andra avtalsförhållanden. Man måste fråga sig, varför inte livräntetagare, pensionslagare och ersättningsberättigade i allmänhet med samma fog som en frånskild maka kan hävda att utgående bidrag skola automatiskt höjas. Det synes föreningen ganska äventyrligt att såsom synes vara fallet utan närmare övervägande av dessa konsekvenser fastslå i lag principen om en automatisk höjning av utgående familjerättsliga bidrag. En sak är att medge höjning av utgående belopp där särskilda omständigheter föranleda därtill. En helt annan sak är att fastslå en automatiskt verkande regel; någon principiell ändring innebär icke föreskriften att i särskilt fall domstol skall äga att pröva om avsteg bör ske från den automatiska regeln.

Advokatsamfundets styrelse har i denna del anfört följande.

Styrelsen nödgas inledningsvis konstatera att förslaget med dess schablonmässiga höjning av olika slags underhållsbidrag synes innefatta ett anmärkningsvärt avsteg från den princip som kom till uttryck i 1951 års promemoria, nämligen att möjligheten till jämkning skulle vara knuten icke direkt till att väsentligen ändrade förhållanden inträtt utan till att sådana förhållanden gjorde en jämkning påkallad. De schablonmässigt bestämda tillägg, som enligt förslaget skulle utgå fr. o. m. en viss dag, motsvara säkerligen i ett utomordentligt stort antal fall icke alls vad som är skäligt, om hänsyn toges till samtliga in casu föreliggande omständigheter. Framför allt synes man ha anledning antaga att den underhållspliktiga maken i mycket stor utsträckning med fog kan göra gällande att han på grund av utebliven kompensation eller andra omständigheter icke bör vara skyldig att utgiva förhöjt underhållsbidrag eller i varje fall icke så stort tillägg som förslaget angiver. Bl. a. vill styrelsen fästa uppmärksamheten på hur ojämnt förslaget med hänsyn till skatterna skulle komma att verka i olika inkomstklasser, varjämte styrelsen särskilt vill understryka att det icke kan vara riktigt att i här ifrågavarande hänseende likställa underhållsbidrag till frånskild make med underhållsbidrag till barn, då nämligen den underhållspliktige vid taxeringen äger njuta avdrag för det förstnämnda bidraget men icke för det senare. Av dessa och andra skäl skulle ett genomförande av förslaget säkerligen tvinga ett mycket stort antal underhållspliktiga frånskilda makar att i samband med lagens ikraftträdande genast anhängiggöra talan mot den frånskilda maken med yrkande om nedsättning av det bidrag som skulle utgå på grund av den särskilda lagen. Nämnvärt utrymme

för förhandlingar skulle därvid icke finnas, ty den underhållspliktige måste genom omedelbara stämmingsåtgärder söka tillse att han erhåller ett interimistiskt beslut om lägre bidrag än det schablonmässigt beräknade. Förhandlingsviljan hos de underhållsberättigade måste också minskas, om de genom en särskild lag av föreslaget innehåll bibringas den uppfattningen att de däri angivna beloppen utgöra något slags normalbelopp.

Styrelsen är på nu angivna grunder av den bestämda uppfattningen att den föreslagna lagen om höjning av vissa underhållsbidrag så långt ifrån skulle vara ägnad att undanröja anledningar till rättegång mellan frånskilda makar, att den tvärtom skulle direkt nödvändiggöra rättegångar i stor omfattning. Styrelsen måste därför i denna del bestämt avstyrka förslaget. Det är enligt styrelsens mening ur skilda synpunkter betydligt lämpligare att den make, som vill påkalla höjning på grund av penningvärdets fall, får taga initiativ härtill. I många fall kan uppgörelse då säkerligen träffas förhandlingsvägen.

Departementschefen.

Såsom framgår av den lämnade redogörelsen kunna periodiska underhållsbidrag på familjerättslig grund jämkas såväl uppåt som nedåt, när så påkallas av väsentligt ändrade förhållanden. Under samma förutsättning kan också bidrag utdömas, ehuru sådant enligt dom eller avtal icke tidigare skolat utgå. Allenast det undantaget gäller, att enligt GB 11: 28 första stycket bidrag till frånskild make ej får dömas ut, såframt sådant bidrag icke tidigare skolat utgå, och ej heller höjas utöver det högsta belopp till vilket bidraget tidigare varit bestämt. Detta höjningsförbud har systematiskt sett nära samband med den i GB 11: 26 andra stycket upptagna preskriptionsregeln, enligt vilken anspråk på underhållsbidrag till frånskild make vid talans förlust skall framställas i skillnadsmålet. Enligt detta regelsystem kan alltså efter äktenskapsskillnad ingendera av de förutvarande makarna få sig ålagd ny eller vidgad underhållsskyldighet mot den andre.

Under det senaste världskriget och den därpå följande tiden har en fortskridande försämring av penningvärdet ägt rum. Förändringens storlek framgår av olika indexserier. Det må nämnas, att levnadskostnadsindex i 1935 års serie utan skatter och sociala förmåner under åren 1939—1951 stigit från 109 till 204. Konsumtionsprisindex har under samma tid stigit från 108 till 217. Denna utveckling har medfört, att realvärdet av periodiska underhållsbidrag liksom av penninginkomster i allmänhet minskat. Frågan, i vad mån fordringar kunna och böra vara värdebeständiga, är tydligen av mycket vittgående natur. Det torde emellertid saknas anledning att i detta sammanhang närmare ingå på denna fråga. Beträffande familjerättsliga underhållsbidrag lär redan nu i princip gälla, att realvärdet kan återställas. Ett sänkt penningvärde torde nämligen inrymmas bland sådana förhållanden, vilka kunna föranleda en höjning av olika utgående bidrag.

Beträffande bidrag till frånskild make äga emellertid reglerna om höjning ej tillämpning. De skäl som anförts till stöd för höjningsförbudet torde dock, på sätt i 1951 års promemoria framhållits, sakna bärkraft i vad angår höjning på grund av minskat penningvärde. I likhet med samtliga hörda

myndigheter och sammanslutningar finner jag alltså, att detta förbud mot höjning icke kan upprätthållas i sin nuvarande generella utformning utan bör genombrytas åtminstone så långt som betingas av en efter bidragets fastställande inträdd väsentlig penningvärdeförsämring.

En sådan reform ger anledning till en omprövning av höjningsförbudets berättigande över huvud taget. Vid behandlingen av denna fråga är det enligt min mening naturligt att utgå från vad som kan anses vara grunden till de gällande reglerna om underhållsplikt mot frånskild make. I lagberedningens motiv till 1915 års lag om äktenskaps ingående och upplösning, varigenom allmänna bestämmelser om underhållsskyldighet mot frånskild make först infördes i svensk rätt, framhölls härom bl. a. följande. Förvärvsförmågan hos hustrun, vars intressen det i allmänhet gällde, vore särskilt efter ett långvarigt äktenskap ofta icke densamma som dessförinnan. I allmänhet hade hon ägnat sin tid och sina krafter åt uppgifter i hemmet, vilka för mannen och familjen över huvud varit av största betydelse både i ideellt och ekonomiskt hänseende men vilka ofta icke kvalificerat henne för verksamhet i försörjningssyfte. Det vore ofta alltför hårt om hustrun efter skilsmässan skulle se sig hänvisad att ensam bära dylika konsekvenser av äktenskapet. Och oavsett fall av denna beskaffenhet, då den frånskildes behov kunde sägas vara i större eller mindre utsträckning förorsakat av äktenskapet, syntes det vara något för rättskänslan sårande att makarna skulle genom skillnaden försättas i alltför olika ekonomiska villkor.

Enligt min mening kan emellertid en ur dessa synpunkter skälig avvägning av underhållsskyldigheten i vissa situationer hindras av det nuvarande förbudet mot höjning av bidrag till frånskild make. De skäl som anförts till stöd för förbudet få visserligen anses i stort sett riktiga, men just genom sin karaktär av undantagslös, stel regel kan höjningsförbudet i enskilda fall förhindra en sådan lösning som bäst överensstämmer med rättvisa och billighet och därigenom med grunderna för underhållspliktens fortbestånd efter äktenskapets upplösning. Det är ingalunda säkert att samtliga på frågan inverkan omständigheter i skillnadsmålet kunnat bli riktigt belysta och värderade. Vid denna tidpunkt, då omvälvningen i makarnas levnadsförhållanden till följd av äktenskapets upplösning ofta just börjat men ännu icke nått sin avslutning, kunna sålunda verkningarna av äktenskapet, särskilt i fråga om hustruns försörjningsförmåga, ofta icke förutses. Om man ser underhållsfrågan som ett problem om avvägning mellan motstridiga intressen, torde man icke heller kunna stå främmande för tanken att underhållsbidragets storlek kan böra påverkas av nytillkomna omständigheter som falla utom ramen för den utveckling, varmed rätten i skillnadsmålet haft att räkna. Särskilt torde, såsom framhållits i 1951 års promemoria, ett långvarigt äktenskap få anses grunda sådana band mellan makarna att även en dylik omständighet i vissa fall bör kunna medföra en höjning av underhållsbidraget.

Höjningsförbudet har särskilt motiverats med att frånskild make för att med större trygghet kunna ordna för sin framtid borde veta sig säkerställd

mot ytterligare utgifter för den förra makens räkning. Genom höjningsförbudet är detta trygghetsintresse tillgodosett under alla förhållanden. Utan att vilja bestrida, att sagda intresse regelmässigt är i hög grad beaktansvärt, vill jag likväl framhålla, att det icke i varje tänkbart läge bör få väga över alla skäl som tala i motsatt riktning. Det synes vara tillfyllest att trygghetsintresset i rättstillämpningen beaktas såsom ett väsentligt moment vid varje företagen avvägning.

På grundval av dessa överväganden finner jag mig böra biträda det framlagda förslaget, att det nuvarande höjningsförbudet icke bör gälla undantagslöst utan att en höjning skall kunna ske i vissa fall. Beträffande frågan när en höjning kan anses motiverad kan jag i allt väsentligt ansluta mig till de i 1951 års promemoria gjorda uttalandena. Jag anser alltså att, om jag i detta sammanhang får bortse från penningvärdeförsämringen, jämkningsmöjligheten bör vara reserverad för situationer av undantagsnatur. Hänsyn bör tagas till de särskilda omständigheter, som i det enskilda fallet kunna tala emot en höjning, ehuru väsentligen ändrade förhållanden inträtt, och en avvägning bör ske mellan ena partens intresse av förhöjt bidrag och den andras intresse av trygghet mot utvidgning av underhållsplikten. Någon möjlighet torde ej finnas att på ett godtagbart sätt i lagtext beskriva eller ens antyda de många och inbördes olika omständigheter, som böra särskilt beaktas när fråga uppkommer om jämkning uppåt av bidrag till frånskild make. En mera allmänt hållen formulering är endast i ringa mån av värde såsom ledning för rättstillämpningen. Den erforderliga begränsningen synes mig ligga redan i det för jämkning över huvud uppställda kravet, att de väsentligt ändrade förhållanden som inträtt skola göra jämkning påkallad. Häri ligger en anvisning till rätten att i varje särskilt fall som kommer under dess bedömande göra en avvägning mellan de motsatta intressena med beaktande av alla föreliggande omständigheter. På grund av det sagda finner jag mig böra förordna den lösningen, att höjningsförbudet i sin helhet utgår utan att ersättas av någon särskild regel om förutsättningarna för jämkning uppåt av bidrag till frånskild make.

Ett hävande av höjningsförbudet medför att det blir möjligt att döma ut bidrag till frånskild make utan hinder av att genom dom eller avtal bestämts att sådant bidrag icke skall utgå. I de båda promemoriorna har upptagits frågan om det i ett sådant läge är befogat att utan inskränkning upprätthålla det i preskriptionsregeln i GB 11: 26 andra stycket grundade hindret mot att i sådana fall, då underhållsfrågan icke reglerats vare sig genom domen i skillnads målet eller genom avtal, i efterhand utdöma bidrag. Det må anmärkas, att det består en skillnad av rent principiell art mellan dessa olika fall. Preskriptionsregeln utgör hinder mot att senare än i skillnads målet framställa anspråk på underhållsbidrag, eller med andra ord att öppna vad som skulle kunna kallas en primärprocess. I GB 11: 28 åter behandlas frågan om jämkning på grund av ändrade förhållanden i vad tidigare blivit fastslaget genom dom eller avtal. Reellt sett är skillnaden likväl icke så stor. Det torde sålunda ofta vara beroende av en ren tillfällighet om i de fall, då

bidrag avses ej skola utgå, denna ståndpunkt bringas till uttryck i dom eller avtal. Otvivelaktigt är det, såsom ock framhållits i flera yttranden över 1951 års promemoria, med hänsyn till det sagda mest följdriktigt att möjliggöra utdömmande av bidrag i båda fallen. Detta skulle tydligen innebära att ej heller preskriptionsregeln kan bibehållas oförändrad. I 1952 års promemoria har föreslagits en lösning, innebärande i huvudsak att utan hinder av nämnda regel en talan om bidrag skulle få väckas senare än i skillnadsmålet under förutsättning att den grundade sig på att förhållandena väsentligt ändrats efter skillnaden. Enligt min mening möta likväl betänkligheter mot en dylik lösning, vilken kan sägas innebära, att en redan förlorad talerätt återupplivas. Finner man sig böra tillåta, att underhållsbidrag under vissa förutsättningar skall kunna utdömas senare än i skillnadsmålet, torde man enligt min mening icke kunna undvika att helt borttaga preskriptionsregeln. Denna har motiverats med önskvärdheten av att de tvistefrågor makarna emellan, som kunna uppstå i anledning av äktenskapets upplösning, så snart som möjligt och i ett sammanhang bringas till avgörande. Detta skäl är visserligen beaktansvärt, men det förlorar i viss mån sin bärkraft, om det blir möjligt att utdöma bidrag, ehuru genom en tidigare dom fastslagits att bidrag ej skall utgå. Det må framhållas, att i ett mål om äktenskapsskillnad vardera maken kan taga initiativet till ett avgörande av svävande frågor. Skulle t. ex. hustrun underlåta att framställa anspråk på underhållsbidrag därför att hon icke behöver något bidrag eller vet att hon på grund av sitt förhållande i äktenskapet icke skulle kunna få bidrag, är mannen oförhindrad att begära rättsens förklaring, att av angivna skäl någon underhållsplikt icke åvilar honom. Särskilt kan mannen ha anledning att så förfara om hustruns underlåtenhet att begära underhållsbidrag har sin grund i hennes skuld till skillnaden samt mannen icke vill löpa risken att i en senare rättegång om bidrag stå utan erforderlig bevisning om sagda förhållande. Otvivelaktigt kan, såsom Svea hovrätt anfört, ett genomförande av de nu ifrågasatta lagändringarna leda till att frågor om skulden till skillnaden komma att intaga en större plats i skillnadsmålen än de under nuvarande ordning haft, men detta förhållande kan icke ensamt få vara avgörande. Det må ock framhållas att makarna dock alltid ha möjlighet att i ett avtal, som icke behöver komma till utomståendes kännedom, fastslå ej blott frihet från underhållsplikt utan även grunden härtill. Med hänsyn till det anförda finner jag övervägande skäl tala för att preskriptionsregeln i GB 11: 26 andra stycket helt upphäves. Någon anledning att upphäva de i GB 10: 6 och 11: 24 givna motsvarande reglerna om preskription av rätt till talan om skadestånd anser jag däremot icke föreligga.

Förslaget, att engångsbidrag skola vara orubbliga, har endast i ett yttrande mött erinran. I engångsbidragets begrepp måste emellertid anses ligga, att den underhållspliktige genom erläggande av beloppet slutgiltigt blir befriad från underhållsbördan. Engångsbidrag skola vidare enligt GB 13: 10 i likhet med skadestånd beaktas vid bodelningen. Att överväga någon änd-

ring i fråga om engångsbidragen finner jag med hänsyn till nu upptagna skäl ej påkallat.

Enligt de båda promemoriorna skulle däri föreslagna ändringar i GB få retroaktiv tillämpning. I den mån de föreslagna reglerna skola öppna möjlighet att återställa ett genom penningvärdets fall reducerat realvärde är det en direkt följd av syftet med reglerna, att dessa erhålla tillämpning jämväl i avseende å rättsförhållanden som uppkommit före ikraftträdandet. Någon vägande invändning av rent principiell art lär icke möta mot retroaktiv tillämpning. Denna mening grundas särskilt på den djupgående skillnaden mellan skyldigheter på familjerättslig grund och vanliga förmögenhetsrättsliga förpliktelser. I detta ämne vill jag särskilt hänvisa till vad min företrädare i ämbetet anförde i fråga om retroaktiv tillämpning av 1935 års ändring i GB 11:28. Såsom framgått av den förut lämnade redogörelsen erinrade han därvid bl. a. om arten av de sociala och etiska intressen som framtråda på det familjerättsliga området.

Det nu sagda utesluter likväl icke att det ur praktiska synpunkter kan finnas lämpligt att ej förläna de nya reglerna full retroaktivitet. I sådant avseende har Svea hovrätt i sitt yttrande över 1951 års promemoria gjort vissa erinringar. Dessa bygga på att när make till följd av sin skuld till skillnaden avtalsvis avstått från underhåll eller fått nöja sig med ett lägre bidrag än som eljest skolat utgå, det nu bestående regelsystemet medfört, att andre maken saknat anledning att i någon form få skulden erkänd eller fastslagen eller att eljest förse sig med bevisning därom för framtida behov; ny eller vidgad underhållsplikt har ju ej kunnat åläggas honom. Han skulle därför kunna komma i ett besvärligt läge därest han efter de nya reglernas införande bleve tvungen att till sitt fredande från underhållskrav från sin förutvarande makes sida förebringa bevisning om att denne bar skulden till skillnaden. Dessa betänkligheter förtjäna enligt min mening särskilt beaktande i sådana fall där något bidrag alls icke utgår.

På grund härav vill jag förorda, att nya lagen icke göres retroaktiv i sådana fall då någon bidragsskyldighet icke föreligger vid lagens ikraftträdande. Vad angår de fall, då bidragsskyldighet föreligger vid ikraftträdandet, synas mig däremot övervägande skäl tala för att nya lagen får retroaktiv tillämpning. I detta avseende vill jag särskilt framhålla, att det tydligen skulle möta stora praktiska svårigheter att begränsa retroaktiviteten till vad som äger samband med penningvärdets fall. Övergångsbestämmelserna torde i enlighet härmed böra avfattas så, att om äktenskapsskillnad vunnits före dagen för ikraftträdandet, vad i GB 11:26 i dess nuvarande lydelse stadgas alltjämt skall gälla, ävensom att vad i GB 11:28 i dess nya lydelse är stadgat skall äga tillämpning jämväl där beslutet meddelats eller avtalet slutits före lagens ikraftträdande, såframt enligt beslutet eller avtalet underhållsbidrag skall utgå för tid därefter.

Det kan ifrågasättas, om icke nu föreslagna ändringar i giftermålsbalken böra medföra vissa ändringar i 1947 års allmänna familjepensionsreglemente och liknande författningar, såvitt angår fränskild makes rätt till familje-

pension eller familjelivränta. Frågan härom torde komma att upptagas av 1951 års pensionsutredning.

Vid sidan av nu behandlade frågor, som begränsa sig till frånskilda makars förhållanden, är det ett fristående spørsmål huruvida, såsom i 1952 års promemoria föreslagits, med hänsyn till penningvärdets fall bör genom särskild lagstiftning förordnas om uppräknig av utgående familjerättsliga underhållsbidrag i allmänhet efter schablonmässiga normer. För en sådan anordning ha anförts skäl av två skilda slag. Det har sålunda till en början framhållits, att det visserligen vore önskvärt att överenskommelser i största möjliga utsträckning komme till stånd om sådan förhöjning av bidragsbeloppen, vartill penningvärdets fall och övriga omständigheter gäve anledning, men att det säkerligen i en betydande del av det mycket stora antal fall, varom här vore fråga, skulle visa sig omöjligt att nå fram till en överenskommelse. Den underhållsberättigade skulle då vara hänvisad till rättegång. Om icke särskilda anordningar vidtoges för att bringa ned behovet av att gå till rättegång, skulle antalet processer kunna bli avsevärt. Till detta processekonomiska skäl anslöte sig skäl av annan natur. En uppräknig av bidragen genom automatiskt verkande lagregler skulle ur allmänt social synpunkt vara till gagn. Utan tvivel vore antalet av dem betydande som hellre än att öppna rättegång skulle nöja sig med oförändrat bidrag. En automatisk uppvärdering av bidragen skulle komma också sådana underhållsberättigade till godo.

En lagstiftning av ifrågasatt art har förordats av flera i ärendet hörda myndigheter och organisationer, av vilka socialstyrelsen och rättshjälpsanstaltens styrelse särskilt betonat de sociala skälen. Däremot ha, såsom framgått av redogörelsen för de avgivna yttrandena, häradshövdingeföreningen och advokatsamfundets styrelse bestämt avstyrkt förslaget. På de betänkligheter av mera allmän art, varåt särskilt häradshövdingeföreningen givit uttryck, finner jag ej anledning att närmare ingå. Redan tidigare har jag i annat sammanhang framhållit, att det vid behandlingen av sådana till familjerättsliga underhållsbidrag hänförliga problem, som uppkommit genom penningvärdets fall, vore berättigat att lämna åsido den stora frågan om förpliktelsers värdebeständighet i allmänhet. Eftersom det redan enligt nu gällande rätt i allmänhet är möjligt att på talan av den underhållsberättigade återställa ett familjerättsligt bidrags ursprungliga realvärde, kan det icke med fog påstås, att det i och för sig skulle vara principiellt oriktigt att genomföra en sådan uppvärdering genom regler som verka generellt och omedelbart. Penningvärdeförsämringen är, såsom i promemorian framhållits, gemensam och lika för alla, och det övervägande flertalet av de underhållspliktiga har fått sina egna inkomster i motsvarande mån förhöjda.

Häradsövdingeföreningen och advokatsamfundets styrelse ha, liksom också rättshjälpsanstaltens styrelse, sagt sig tro att den föreslagna särskilda lagen icke skulle leda till ett minskat antal rättegångar utan snarare till fler. Huru härmed förhåller sig kan möjligen vara vanskligt att förutsäga,

ehuru det må framhållas att de i Finland vunna erfarenheterna av en motsvarande lagstiftning klart peka i motsatt riktning. Emellertid kan det tänkas att det absoluta antalet rättgångar icke skulle bli mindre och detta därför att relativt sett antalet av dem som skulle få höjda bidrag bleve så väsentligt mycket större. Belysande härför är att, enligt vad jag inhämtat från Stockholms stads barnavårdsnämnd, det hittills icke ens i en halv procent av de fall, som ligga under nämnden, väckts talan om bidragshöjning på grund av penningvärdets fall. Detta har icke berott på att det visat sig lätt att få till stånd överenskommelser om höjning, ty sådana hade träffats i ännu färre fall.

Sist anförda uppgifter kunna också anföras som vittnesbörd om de sociala problem som här föreligga. Jag är benägen att ställa de sociala skälen i förgrunden och att se bort från om den föreslagna lagen skulle leda till fler eller färre processer än som eljest skulle förekomma. Det är enligt min mening en obestriddlig förtjänst med detta förslag att den underhållsberättigade, som regelmässigt är den svagare parten, befrias från att taga initiativet till en höjning.

På grund av det nu sagda finner jag mig böra förorda en lagstiftning om höjning av familjerättsliga underhållsbidrag i huvudsak efter de riktlinjer som dragits upp i 1952 års promemoria.

I enlighet med det anförda ha inom justitiedepartementet upprättats förslag till lagar om ändring av ifrågavarande bestämmelser i giftermålsbalken och om höjning av vissa underhållsbidrag. Vad jag vidare har att anföra i sistnämnda ämne torde lämpligen kunna anknytas till de särskilda stadgandena i lagförslaget.

Specialmotivering till lagen om höjning av vissa underhållsbidrag.

1 §.

I 1952 års promemoria erinrades till en början om att bidrag, som enligt FB 7:10 kunde tillkomma utomäktenskapligt barns moder, icke berördes av den föreslagna lagen. Med »rättens beslut» skulle avses såväl ett definitivt avgörande som ett interimistiskt beslut. Skulle avtalad underhållsskyldighet föreligga gentemot någon som icke enligt lag tillhör de underhållsberättigades krets — såsom exempel nämndes fränskild makes barn i tidigare gifte — ägde lagen icke tillämpning å sålunda avtalat bidrag. Vidare anfördes följande:

En gräns i tiden skall även gälla, i det att för tillämpning av lagen kräves att bidragets belopp senast bestämts genom beslut som meddelats eller avtal som slutits före den 1 januari 1951. Såvitt angår senare bestämda bidrag kan nämligen icke generellt sägas, att penningvärdet väsentligt ändrats. I fråga om bidrag som bestämts genom rättens beslut skall vara avgörande ej när beslutet vann laga kraft utan när det meddelades. Såväl praktiska som sakliga skäl synas tala för en sådan ordning. Bidraget skall emellertid

vid lagens tillämpning anses enhetligt fastställt genom det beslut, som sedermera vann laga kraft, även om den rätt, som meddelade sagda beslut, på grund av de för fullföljd av talan gällande reglerna icke kunde gå under ett av lägre rätt tidigare i målet utdömt belopp. Har ett avtal fastställts av rätten torde dagen för avtalet, ej dagen för fastställelsen få anses avgörande. Har sedan ett bidrag blivit bestämt talan förts om jämkning är, om denna talan bifallits, bidraget att anse såsom på nytt bestämt, varemot om jämningsyrkandet avslagits något nytt bestämmande av bidraget icke torde kunna anses ha skett.

I promemorian framhölls slutligen såsom naturligt, att lagen icke skulle gälla avtal med indexreglering. Blott sådana avtal hade likväl undantagits, enligt vilka förhöjningen vore på något sätt närmare bestämd. Detta villkor finge anses uppfyllt om parterna i avtalet kommit överens om någon särskild ordning för bestämmande av förhöjningen, t. ex. förklarat sig hänskjuta denna fråga till skiljenämnd. Det vore emellertid icke tillfyllest att i avtalet mera allmänt uttalades att bidraget skulle höjas om penningvärdet fölle. Det hade uppgivits, att i åtskilliga avtal förekomme en bestämmelse om höjning på visst angivet sätt när den underhållspliktige finge sina inkomster ökade. Ofta hade väl en sådan bestämmelse tillkommit utan tanke på en penningvärdeförsämring, men rent faktiskt kunde den giva den underhållsberättigade ett mer eller mindre fullt mått av kompensation. Det hade ansetts vara befogat att undantaga avtal av förevarande typ från lagens tillämpning.

I remissyttrandena har den i förslaget gjorda avgränsningen mellan bidrag som skulle höjas och andra bidrag i stort sett lämnats utan erinran. Med hänsyn till att penningvärdeförsämring ägt rum jämväl under år 1951 kunde det emellertid — enligt vad *Svea hovrätt* uttalat — frågas om det är lämpligt att låta regleringen stanna vid beslut eller avtal före den 1 januari samma år. Måhända behövde vidare hänsyn tagas till det förhållandet att domstolsavgörandena i vissa fall innefattat indexmässigt bestämda underhållsbidrag. Hovrätten har ock anfört, att den höjning som vore påkallad väl skulle kunna åstadkommas genom överenskommelse, innefattande avvikelse från de i lagen upptagna procentsatserna. Ett förtydligande på denna punkt vore enligt hovrättens mening på sin plats.

Departementschefen. Då i fråga om bidrag, som fastställts under år 1951, näppeligen kan generellt påstås, att en väsentlig penningvärdeförsämring inträtt efter fastställandet, finner jag dessa bidrag ej böra inbegripas under lagen. Likaledes anser jag, att lagen icke bör äga tillämpning å bidrag som utgår enligt interimistiskt beslut. Denna ståndpunkt har kommit till uttryck genom att det i promemorieförslaget använda uttrycket »rättens beslut» utbyttts mot »dom». Ehuru fall då domstol indexreglerat underhållsbidrag säkerligen äro sällsynta, kan anledning finnas att undantaga även sådana bidrag från lagens tillämpning. Detta har skett genom en jämkning i formuleringen av andra stycket.

Med anledning av ett uttalande av Svea hovrätt vill jag särskilt understryka önskvärdheten av att den berättigade och den förpliktade söka träffa överenskommelse om bidragets belopp. Har frivillig uppgörelse skett, är lagen icke längre tillämplig. Detta läser ligga i sakens natur och framgår för övrigt av att lagen, enligt vad i förevarande paragraf tydligt utsäges, icke gäller bidrag vars belopp senast bestämts efter år 1950.

2 §.

I promemorian framhölls, att vid indelningen i årsgrupper och bestämningen av procentsatserna — enligt vad redan i den allmänna motiveeringen förutskickats — synpunkter av motsatt slag vägts mot varandra. Å ena sidan hade eftersträfvats en nära anslutning till den utveckling som verkliga ägt rum, därvid uppräknningen hållits något i underkant. Å andra sidan hade en tämligen stark schematisering ansetts vara önskvärd. Den i lagen bestämda förhöjningen skulle ju allenast gälla som en presumtion, vilken kunde angripas från båda sidor. Övervägandena hade lett till uppställandet av fyra grupper, nämligen 1939 eller tidigare, 1940, 1941—1946 och 1947—1950 med en förhöjning utgörande respektive 80, 60, 30 och 20 procent.

Vidare anfördes i promemorian, att vad i allmänhet gällde om bidraget självfallet skulle tillämpas också i fråga om den förhöjning, varmed bidraget enligt denna lag skulle utgå. Det hade icke ansetts erforderligt att belasta lagtexten med någon erinran härom. Sin största praktiska betydelse finge detta förhållande vid utmätning och införsel, där utsökningsmyndigheten alltså självant skulle iakttaga den av lagen påbudna uppräknningen.

I några remissyttranden har frågan om årsgrupper och procentsatser berörts. *Svea hovrätt* har i denna del uttalat följande.

Den senaste tidens hastigt fortskridande penningvärdeförsämring gör en indexmässig reglering fullt naturlig, såvitt den avser sålunda begränsad tid. Däremot kan man ställa sig tveksam till en motsvarande höjning av bidrag, som utgå sedan längre tid tillbaka. Här får man räkna med att en anpassning skett till den reella sänkning, som bidraget undergått. En nu inträdande, efter vanlig index bestämd höjning av betydande omfattning kan ge anledning till befogade invändningar från de bidragsskyldiges sida. Visserligen kan det sägas, att möjlighet finnes att domstolsvägen ernå en riktig avvägning, men det synes vara skäl att pröva huruvida icke någon sänkning av procenttalen för åtminstone sådana bidrag, vilka leda sitt ursprung från tidigare år än 1941, skulle bättre förverkliga den genomsnittliga reglering, som avses med förslaget. Vidare kunde en mera differentierad skala tänkas närmare motsvara lagstiftningens syfte.

För äldre bidragsberättigade inträder genom folkpensioneringen en automatisk förbättring av det ekonomiska läget. Till undvikande av särskild omräkning i rättegång kunde en sådan omständighet kanske komma i betraktande vid den automatiskt verkande regleringen. En närmare undersökning skulle till äventyrs utvisa, att även andra på förhand beräkneliga förhållanden kunde medtagas i kalkylen och minska rättstvisterna. En jämkad höjning av bidragsbelopp utöver visst minimum kunde också vara förtjänt av övervägande.

Socialstyrelsen har anfört, att procentsatserna visserligen hållits något i underkant men enligt styrelsens mening kunde godtagas. *Rättshjälpsanstaltens styrelse* har satt i fråga, om icke de år 1941 bestämda underhållsbidragen borde höjas med 50 procent i stället för med föreslagna 30 procent, helst som en viss eftersläpning syntes ha förelegat vid fastställande av underhållsbidrag under den första tiden av vikande penningvärde.

Departementschefen. Vid bestämmandet av storleken av den förhöjning, varmed de särskilda bidragen skola utgå, kan en indelning tänkas efter flera olika grunder. Närmast till hands ligger självfallet en indelning efter det år, då bidraget fastställdes. Man har nämligen anledning förmoda och måste i varje fall utgå ifrån att bidraget bestämts med hänsyn till det penningvärde, som då var gällande. En sådan indelning kan genomföras mer eller mindre långt med många eller få årsgrupper. Vid sidan därav kan man tänka sig en differentiering efter bidragets storlek eller efter den berättigades person (make eller förutvarande make, barn, annan), kanske också efter andra än nu nämnda grunder. Emellertid kan intet differentieringssystem ge riktiga resultat i samtliga fall och jag finner det därför samt också med hänsyn till önskemålet om enkelhet och reda vara bäst att stanna vid en indelning i ett fåtal årsgrupper.

Socialstyrelsen, som uträknar indexserierna, har funnit procentsatserna ligga något i underkant men dock kunna godtagas. Att förhöjningen icke skänker full compensation för penningvärdets fall är enligt min mening naturligt och riktigt med hänsyn till att den bestämmes schablonmässigt. En alldeles särskild försiktighet är dock påkallad när det gäller de äldre bidragen. Såsom Svea hovrätt framhållit har man att räkna med att en anpassning skett å ömse sidor till det efter hand sänkta realvärdet. Det ligger ock i öppen dag att ju längre tid som förflutit sedan beloppet fastställdes desto fler och större äro genomsnittligt sett de individuella förändringar, som ägt rum vid sidan av penningvärdets förändringar, och i motsvarande mån äro riskerna ökade för att den schablonmässiga höjningen kan föra till ojämna och i de särskilda fallen otillfredsställande resultat.

Överväganden av denna art ha föranlett mig att med bibehållande i huvudsak av promemorieförslaget vidtaga den ändringen däri att de två äldsta årsgrupperna sammanslagits till en enda, omfattande åren 1940 och tidigare, med en till 60 procent bestämd förhöjning. Jag är därvid medveten om att i åtskilliga fall en bättre compensation kan vara befogad. Särskilt tänker jag därvid på sådana bidrag till barn som redan då de bestämdes voro jämförelsevis låga. I dessa fall får en lösning komma till stånd genom överenskommelse eller rättsligt avgörande.

3 §.

I p r o m e m o r i a n erinrades om att höjningen enligt denna lag gällde allenast så länge annat icke följde av domstols dom eller beslut. Såväl den underhållspliktige som den underhållsberättigade skulle sålunda kunna

väcka talan om att bidragets belopp skall bestämmas på annat sätt. I mål härom skulle avgörandet få samma materiella innehåll som om de allmänna jämningsreglerna i GB eller FB tillämpats. För det fall att den underhållsberättigade begärde en större höjning än lagen givit honom vore läget på intet sätt ur processuell synpunkt anmärkningsvärt. I det motsatta och väl vanligare fallet att den underhållspliktige begärde att höjningen skulle stanna vid ett lägre belopp än det i 2 § av lagen bestämda, hade lagens presumtion lett till en omkastning av partsställningen. I sist anförda fall skulle, på den förpliktades talan, bidraget bestämmas till det belopp som den berättigade, om ifrågavarande lag icke funnits, enligt de allmänna jämningsreglerna kunnat få utdömt. I båda fallen vore frågan, huruvida väsentligt förändrade förhållanden inträtt, att på vanligt sätt bedöma mot bakgrunden av läget vid den tidpunkt, då bidraget senast bestämdes genom rättens beslut eller genom avtal.

I sitt yttrande över promemorian har *socialstyrelsen* anfördt, att domstolens förordnande om bidragsskyldigheten icke med den föreslagna avfattningen av lagen torde kunna avse tid före målets anhängiggörande. Det kunde likväl antagas, att talan ofta komme att väckas först sedan lagen trätt i kraft. Med hänsyn härtill syntes möjlighet böra öppnas för domstolen att, när den i det enskilda fallet funne, att en höjning av det tidigare utgående bidraget vore omotiverad eller att höjningen i vart fall borde stanna vid ett lägre belopp än som följde av lagen, förordna i enlighet härmed med verkan från dagen för lagens ikraftträdande. *Häradshövdingeföreningen* har mot förslaget erinrat att däri icke reglerats frågan, huru skulle förfaras med bidrag, som redan utgivits med förhöjning enligt den särskilda lagen, i det fall att den underhållspliktige vunne bifall till sin talan om nedsättning av bidraget.

Departementschefen. I rättstillämpningen torde anses, att jämkning på grund av ändrade förhållanden icke bör äga rum för tid som förflutit innan yrkande om jämkning framställdes. Understundom lär därvid beaktas även ett utom rätta framställt yrkande. Det må vidare nämnas att det i praxis i mål om underhållsbidrag av skäl som ligga i öppen dag framträder en stark tendens att undvika sådana anordningar som medföra återbäringsskyldighet för den underhållsberättigade. Huru praxis i dessa hänseenden skulle ställa sig i det nya läge som inträder efter tillkomsten av denna lag kan emellertid vara föremål för någon tvekan. Oavsett huru härmed må förhålla sig tala emellertid också här starka skäl för att den, som uppburit bidrag med förhöjning enligt lagen, i regel icke bör bli tvungen att återgälda eller avräkna vad i betraktande av en senare jämningsdom för mycket uppburits. Den bidragspliktige har möjlighet att i anslutning till lagens ikraftträdande väcka talan om jämkning med yrkande om interimistiskt fastställande av bidragsbeloppet. Dröjer han härmed böra i allmänhet följderna därav gå ut över honom själv. Undantagsvis kan likväl dröjsmålet bero av omständigheter, vilka ej kunna läggas den underhålls-

pliktige till last. Med hänsyn härtill anser jag mig böra förordna en särskild regel, enligt vilken öppnas möjlighet för domstolen att i undantagsfall förordna om återbetalning. Regeln har fått det innehållet, att därest bidraget av rätten slutligt bestämmes till lägre belopp än som följer av lagen, rätten tillika må, om särskilda skäl äro därtill, förordna om återbetalning helt eller delvis av utgiven förhöjning.

Den s. k. 3 000-kronorsregeln.

GB 13 kap. innehåller bestämmelser om bodelning. I 12 § första stycket stadgas, att om bodelning sker i anledning av makes död och den egendom som därvid tillkommer efterlevande maken är ringa, maken äger av giftorättsgodset uttaga nödigt bohag ävensom arbetsredskap och andra lösören, som erfordras till fortsättande av hans näring, även om därigenom arvingarnas lott skulle lida inskränkning. Enligt andra stycket äger efterlevande maken av giftorättsgodset, såvitt det räcker, städse bekomma egendom till så stort värde, att den jämte egendom, som må enskilt tillhöra honom, uppgår till tretusen kronor. I tredje stycket är föreskrivet, att regeln i andra stycket ej skall äga tillämpning, om efter den döde finnes bröstarvinge, som ej jämväl är efterlevande makens avkomling, eller barn utom äktenskap, som har rätt till underhållsbidrag ur kvarlåtenskapen efter honom.

GB 13:12 upptog ursprungligen endast de bestämmelser, som numera återfinnas i första stycket. Bestämmelserna i andra och tredje styckena tillkommo år 1928 i samband med lagstiftningen om arv. Ändringen trädde i kraft den 1 januari 1929 och skulle, där äktenskapet blivit genom makes död upplöst efter nämnda dag, äga tillämpning, ändå att äktenskapet blivit ingånget före ikrafträdandet. Tillika gavs en övergångsbestämmelse av innehåll att, om äldre giftermålsbalken varit tillämplig å makars förmögenhetsförhållanden, bestämmelsen i 12 § om rätt att bekomma egendom av makarnas giftorättsgods skulle gälla samfällda boet.

Den ursprungliga regeln i GB 13:12 — såsom nämnts numera upptagen i första stycket — tillkom på förslag av *lagberedningen*, som förklarade, att efterlevande makens intresse att ej se sitt hem fullständigt splittrat och sig själv avskuren från möjligheten att fortfarande driva sitt näringsfång uppenbarligen borde äga företräde framför arvingarnas anspråk på den dödes kvarlåtenskap. Funnes gemensamma bröstarvingar, torde även deras intressen ofta bli bäst tillgodosedda genom en regel sådan som den föreslagna. Jämväl 1928 års lagändring, då andra och tredje styckena tillkommo, byggde på förslag av *lagberedningen*. Denna erinrade om att den ej ansett sig böra föreslå, att rätt till arv tillerkändes efterlevande make när efter den döde funnes bröstarvingar, samt anförde vidare följande.

Emellertid måste det medgivas, att där makarnas egendom är ringa, avsevärda olägenheter kunna vara förbundna med en splittring av egendomen, samtidigt som ett utskiftande av smärre belopp till bröstarvingarna ej för

dem medför större fördel. — — — Det från såväl social som nationalekonomisk synpunkt önskvärda ändamålet att sammanhålla det ringa hemmet har man sökt förverkliga genom att — även med bröstarvingarnas uteslutande — bevara en ringare behållning samlad i efterlevande makens hand. Denna väg har redan beträffats i svensk lagstiftning genom regeln i 13 kap. 12 § nya giftermålsbalken. För att möjliggöra det ringare boets sammanhållande i något större utsträckning än som för närvarande kan ske och för att tillika genom regelns mekanisering underlätta dess tillämpning har beredningen ansett sig böra föreslå ett tillägg till stadgandet i 13 kap. 12 § nya giftermålsbalken av innehåll, att efterlevande make skall vid bodelning i anledning av den andres död äga av makarnas giftorättsgods, såvitt det räcker, städse utbekomma egendom till värde av 3 000 kronor.

Den sålunda föreslagna regeln innebär, att där värdet av makarnas behållna giftorättsgods ej överstiger 3 000 kronor, efterlevande maken äger bekomma allt giftorättsgodset. Då i sådant fall giftorättsgodset ej huvudsakligen består av bohag och personlig lösegendom utan däri ingå jämväl andra tillgångar, torde de senare i regel utgöras av medel, inestående i bank eller placerade i annan ordning till belopp, växlande mellan 1 000 och 2 000 kronor. Beloppet torde i allmänhet utgöra besparing å mannens arbetsförtjänst eller å arbetsförtjänst, förvärvad av båda makarna, och även bohaget lär i allmänhet åtminstone till en del vara inköpt för sparade medel. Även om dessa medel äro besparingar å mannens arbetsinkomst, äro de dock ofta — — — att i väsentlig mån tillskriva jämväl hustruns verksamhet i hemmet, hennes förmåga av klok hushållning med de medel, som av mannen förvärvats. I det förmögenhetsläge, varom nu är fråga, är den samverkan, som äger rum mellan makarna för skapandet av ett gemensamt hem och bildandet av en besparing till betryggande av familjens behov, av särskilt stor betydelse. Och det synes därför — vare sig mannen eller hustrun är den efterlevande — ej obilligt, att efterlevande maken berättigas behålla hela giftorättsgodset. Även då makarnas behållna giftorättsgods uppgår till belopp mellan 3 000 och 6 000 kronor, synes det från ovan angivna synpunkter billigt, att efterlevande maken berättigas att alltid behålla egendom till värde av 3 000 kronor. För de under ifrågakarande förhållanden säkerligen sällsynta fall, att efterlevande maken har enskild egendom, bör med hänsyn till grunden för den föreslagna bestämmelsen — önskvärdheten av det ringare boets sammanhållande — makens rätt att öfver sin lott bekomma giftorättsgods så begränsas, att han berättigas erhålla så mycket giftorättsgods, att det jämte hans enskilda egendom motsvarar ett värde av 3 000 kronor.

I en vid 1951 års riksdag väckt motion (I: 31) hemställdes, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående höjning av den i GB 13: 12 andra stycket upptagna värdegränsen.

I det utlåtande, nr 4, som första lagutskottet avgav i anledning av motionen, anfördes bl. a. följande.

Efter stadgandets tillkomst har penningvärdet undergått en högst avsevärd försämring. Det är med hänsyn härtill uppenbart, att det i lagrummet angivna beloppet, tretusen kronor, numera är för lågt för att regeln skall kunna fylla sitt ursprungliga ändamål. Härtill kommer, att den allmänna standardhöjning, som inträtt under de senaste decennierna, medfört, att — även bortsett från penningvärdets fall — ett hem, som måste betecknas som enkelt eller ringa, i våra dagar representerar ett högre värde än vad det gjorde vid tiden för det ifrågakarande stadgandets tillkomst. Syftet att sammanhålla

det ringa hemmet, vilket icke kan anses mindre behjärtansvärt nu än när stadgandet tillkom, kan därför icke tillgodoses med mindre den nu behandlade värdegränsen göres till föremål för en förskjutning uppåt, som är större än vad penningvärdets fall i och för sig skulle motivera.

Om sålunda starka skäl tala för en höjning av det belopp, som bör förbehållas efterlevande make, är det dock tydligt att frågan, var gränsen skall dragas, icke kan avgöras utan närmare utredning. Utskottet vill dock framhålla, att det av motionärerna som en riktpunkt angivna beloppet, 30 000 kronor, enligt utskottets mening är alltför högt.

I samband med en utredning om höjning av värdegränsen i andra stycket av förevarande paragraf synes anledning förekomma att underkasta även de i tredje stycket upptagna undantagsbestämmelserna en översyn. Det torde nämligen kunna ifrågasättas, om icke dessa i alltför hög grad inskränka huvudregelns tillämpningsområde.

Utskottets utlåtande utmynnade i en hemställan, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning av frågan om höjning av den GB 13: 12 andra stycket upptagna värdegränsen. Riksdagen beslöt utan debatt att bifalla utskottets hemställan. I anledning härav avlät riksdagen den 4 februari 1924 den inledningsvis omfördälda skrivelsen (nr 29).

Förevarande fråga upptogs i 1952 års promemoria till behandling i viss del. I promemorian anfördes följande.

Såsom första lagutskottet framhållit inrymmer frågan om en ändring av GB 13: 12 flera särskilda spörsmål. Ett sådant gäller, huruvida den nuvarande värdegränsen å 3 000 kronor i andra stycket bör — bortsett från vad som kan föranledas av penningvärdets fall — höjas med hänsyn till den allmänna standardförbättringen i landet. Ett annat särskilt spörsmål hänför sig till räckvidden av undantagen i tredje stycket. Sistnämnda spörsmål torde komma att beröras av ärvdabalkssakkunniga med utgångspunkt från dem åvilande uppdrag att utreda frågan om utomäktenskapliga barns arvsrätt. Över huvud taget torde böra beaktas att reglerna i GB 13: 12 måste ses i sitt sammanhang med bestämmelserna om bodelning och om arvsrätt för efterlevande make och barn. En mer genomgripande ändring av GB 13: 12 torde därför böra övervägas i ett större sammanhang. Däremot torde man, utan att ändra den avsedda innebörden av stadgandet, kunna såsom en fristående åtgärd genomföra den höjning av värdegränsen i andra stycket, vartill den inträdda nedgången av penningvärdet giver anledning. I själva verket skulle ju en sådan ändring endast medföra, att regeln återfinge sin ursprungligen avsedda innebörd.

I promemorian uttalades till sist, att det med hänsyn till den minskning av penningvärdet, som skett sedan år 1928, syntes vara befogat, att värdegränsen nu höjdes till 6 000 kronor. Utkast till lag, innefattande sådan ändring, var fogad vid promemorian. Övergångsbestämmelserna till denna lag anslöto till de vid 1928 års lagändring meddelade.

I yttrandena över 1952 års promemoria har den föreslagna lagändringen allmänt tillstyrkts eller lämnats utan erinran.

Departementschefen. Vid behandlingen av de frågor inom familjerätten, vilka uppkommit som följd av den betydande nedgången i penningvärdet, bör den s. k. 3 000-kronorsregeln icke förbigås. Väl knyta sig till denna regel vissa spörsmål utan samband med penningvärdets fall, men dessa behöva icke upptagas i förevarande sammanhang. Det i promemorian framlagda förslaget om höjning av värdegränsen till 6 000 kronor, vilket förslag vunnit allmänt gillande, finner jag väl avvägt och jag vill därför biträda det samma.

I enlighet med vad i det föregående anförts föreligga nu förslag till

- 1) lag om ändring i 11 och 13 kap. giftermålsbalken; samt
- 2) lag om höjning av vissa underhållsbidrag.

Föredraganden hemställer, att lagrådets utlåtande över lagförslagen, av den lydelse bilaga¹ till detta protokoll utvisar, måtte för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas genom utdrag av detta protokoll.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

Axel Nilsson.

¹ Förslaget till lag om höjning av vissa underhållsbidrag, vilket förslag fränsett några smärre redaktionella jämkningar är likalydande med det vid propositionen fogade lagförslaget, har här utelämnats.

F ö r s l a g
till
L a g
om ändring i 11 och 13 kap. giftermålsbalken.

Härigenom förordnas, att 11 kap. 26 och 28 §§ samt 13 kap. 12 § giftermålsbalken¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

11 KAP.

26 §.

Varda makar — — — — — vidare utgå.

Anspråk på underhållsbidrag till fränskild make skall, såvida fråga ej är allenast om jämkning av avtal, som makarna med hänsyn till skillnaden träffat, vid talans förlust framställas i skillnadsmålet.

28 §.

Utan hinder av vad genom rättens beslut eller genom avtal blivit bestämt om bidrag till makes underhåll, äger rätten på endera makens yrkande an- norledes förordna därom, när väsentligt ändrade förhållanden påkalla det; dock må underhållsbidrag till fränskild make ej utdömas, såframt sådant bidrag icke tidigare skolat utgå, eller höjas utöver det högsta belopp till vilket bidraget tidigare varit bestämt.

Vad i denna paragraf är stadgat äge ej tillämpning, om någon förpliktats eller åtagit sig att till fränskild makes underhåll utgiva visst belopp en gång för alla.

28 §.

Utan hinder av vad genom rättens beslut eller genom avtal blivit bestämt om bidrag till makes underhåll, äger rätten på endera makens yrkande an- norledes förordna därom, när väsentligt ändrade förhållanden påkalla det. Vad nu stadgats äge ej tillämpning, om någon förpliktats eller åtagit sig att till fränskild makes underhåll utgiva visst belopp en gång för alla.

¹ Senaste lydelse, se beträffande 11 kap. 28 § SFS 1935: 65 samt beträffande 13 kap. 12 § SFS 1928: 282.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

13 KAP.

12 §.

Sker bodelning — — — — — lida inskränkning.

<p>Efterlevande maken äge av giftorättsgodset, såvitt det räcker, städse bekomma egendom till så stort värde, att den jämte egendom, som må enskilt tillhöra honom, uppgår till <i>tre-</i>tusen kronor.</p>	<p>Efterlevande maken äge av giftorättsgodset, såvitt det räcker, städse bekomma egendom till så stort värde, att den jämte egendom, som må enskilt tillhöra honom, uppgår till <i>sex-</i>tusen kronor.</p>
--	--

Vad i — — — — — efter honom.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1952.

Har äktenskapsskillnad vunnits före nämnda dag, skall vad i 11 kap. 26 § i dess nuvarande lydelse stadgas alltjämt gälla. Vad i 11 kap. 28 § i dess nya lydelse är stadgat skall äga tillämpning jämväl där beslutet meddelats eller avtalet slutits före ikraftträdandet av denna lag, såframt enligt beslutet eller avtalet underhållsbidrag skall utgå för tid därefter.

Vad i 13 kap. 12 § i dess nya lydelse är stadgat skall, där äktenskap blivit genom makes död upplöst efter det denna lag trätt i kraft, äga tillämpning, ändå att äktenskapet blivit ingånget dessförinnan. Har äldre giftermålsbalcken varit tillämplig å makars förmögenhetsförhållanden, skall stadgandet om rätt att bekomma egendom av makarnas giftorättsgods gälla samfällda boet.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 7 april 1952.

N ä r v a r a n d e:

justitieråden EKBERG,
STRANDBERG,
LJUNGGREN,
regeringsrådet BJÖRKHOLM.

Enligt lagrådet den 31 mars 1952 tillhandakommet utdrag av protokoll över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 21 mars 1952, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättade förslag till

- 1) lag om ändring i 11 och 13 kap. giftermålsbalken samt
- 2) lag om höjning av vissa underhållsbidrag.

Förslagen, som finnas bilagda detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av e. o. hovrättsassessorn B. Alexanderson.

Lagrådet yttrade:

I likhet med departementschefen och samtliga hörda myndigheter och sammanslutningar anser lagrådet, att det i giftermålsbalken förekommande förbudet mot höjning av bidrag till frånskild make icke kan upprätthållas, när fråga är om bidragets anpassning till den väsentliga penningvärdeförsämring som nu inträtt. Såsom departementschefen föreslagit synes den lagstiftning, som i anledning av denna värdeförsämring erfordras i fråga om familjerättsliga underhållsbidrag i allmänhet och alltså även beträffande bidrag till frånskild make, lämpligen kunna ske i form av en särskild lag om uppräknig efter schablonmässiga normer av utgående bidrag. En sådan lagstiftning torde emellertid kunna genomföras utan att därav påkallas ändring av giftermålsbalkens regler i 11 kap.

Huruvida jämkning av sistnämnda regler bör vidtagas är alltså, under förutsättning att den särskilda lagen om höjning av vissa underhållsbidrag antages, en fullt fristående fråga. De bestämmelser, som sagda kapitel nu innehåller i 26 och 28 §§, uppbäras jämlikt lagrådets förmenande av mycket tungt vägande skäl. De föreslagna ändringarna väcka därför betänkligheter. Vad angår slopandet av det förbud mot höjning av bidrag, som nu finnes i 28 §, har departementschefen vitsordat, att de skäl som anförts till stöd för förbudet i stort sett vore riktiga, men har tillika betonat, att genom sin ka-

raktär av undantagslös stel regel höjningsförbudet kunde i enskilda fall hindra en sådan lösning, som bäst överensstämde med rättvisa och billighet. Jämkningsmöjligheten borde dock vara reserverad för situationer av undantagsnatur. Enligt vad som framgår av remissprotokollet synes också enighet föreligga om att höjningsförbudet bör upprätthållas som allmän regel. Såsom vid lagens tillkomst erinrats torde det vara rimligt, att den ena maken icke ålägges skyldighet att i form av förhöjd bidragsplikt vidkännas de motgångar, som efter äktenskapets upplösning kunna drabba den andra maken. Det lär också vara riktigt, att frånskild make i allmänhet icke bör bliva delaktig i en efter äktenskapsskillnaden inträdd förbättring i den förra makens ekonomi. Detta gäller särskilt då förbättringen vunnits genom sistnämnda makens arbete och sparsamhet.

Det kan visserligen icke bestridas, att understundom ett ovillkorligt höjningsförbud kan framstå som obilligt. Om man bortser från förhållanden förorsakade av penningvärdeförsämring, gäller detta huvudsakligen fall, där den underhållsberättigades försörjningsförmåga visat sig vara mycket mindre än som förutsatts vid bidragets bestämmande eller där man felaktigt utgått från att den underhållspliktige icke skulle bliva i stånd att utgiva ett i och för sig skäligt bidrag. För att möjliggöra jämkning uppåt i dessa säkerligen ganska sparsamt förekommande undantagsfall är det emellertid enligt lagrådets uppfattning mycket vanskligt att, såsom i förslaget skett, slopa den för det stora flertalet fall väl lämpade bestämmelsen om höjningsförbud. Även om det i motiven manas till varsamhet i tillämpningen, föreligger nämligen fara att utvecklingen går vida längre än lagstiftaren avsett. Denna fara är särskilt stor i förevarande fall, enär bedömningen lätt kan påverkas av vad som gäller i fråga om bidrag till make, som ej är skild, och till barn, helst som lagtextens formulering enligt förslaget skulle bliva överensstämmande i samtliga fallen.

Därest såsom föreslagits höjningsförbudet helt upphäves och därigenom möjlighet beredes att utdöma bidrag, ehuru förut bestämts att sådant icke skall utgå, ställer det sig svårt att bibehålla den väl motiverade preskriptionsregeln i 11 kap. 26 § andra stycket giftermålsbalken. Denna regel har sin grund i önskvärdheten av att de tvistefrågor makarna emellan, som kunna uppstå i anledning av äktenskapets upplösning, så snart som möjligt och i ett sammanhang bringas till avgörande. Detta skäl är, såsom även departementschefen vitsordat, beaktansvärt. Då enligt vad nyss sagts höjningsförbudets upphävande på sätt som föreslagits följdriktigt torde föranleda upphävande även av preskriptionsregeln, ligger häri ett ytterligare skäl mot att slopa nämnda förbud.

På grund av vad nu anförts finner lagrådet sig icke kunna tillstyrka förslaget om ändringar i 11 kap. giftermålsbalken.

För den händelse emellertid en uppmjukning av höjningsförbudet anses böra komma till stånd trots de erinringar, som kunna framställas däremot, får lagrådet hemställa om lagtextens utformning så, att därav direkt framgår att höjning av underhållsbidrag till frånskild make är medgiven allenast

i situationer av undantagsnatur. Av skäl, som lagrådet i det föregående berört, föreligger annars stor risk för att den skillnad, som bör råda mellan, å ena sidan, höjning av bidrag till frånskild make och, å andra sidan, höjning av andra familjerättsliga underhållsbidrag, icke blir som sig bör beaktad i rättstillämpningen. Visserligen lär denna risk icke helt avlägsnas hur än lagen på denna punkt formuleras, enär erfarenheten särskilt från senare tid torde giva vid handen att på såväl civilrättens som straffrättens område bestämmelser, för vilkas tillämpning enligt lagens ordalydelse synnerliga skäl krävas, komma till användning i ett så stort antal fall, att det förefaller som om stadgandena i mångas ögon förlorat sin karaktär av verkliga undantagsbestämmelser. Detta hindrar dock icke, att det enligt lagrådets mening vore betänkligt att upphäva höjningsförbudet utan att i lagtexten på något sätt markera, att för höjning skall krävas alldeles speciella skäl.

De remitterade förslagen föranleda i övrigt icke någon erinran från lagrådets sida.

Ur protokollet:

Olle Lundberg.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärendena, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 9 april 1952.

Närvarande:

Ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden SKÖLD, TORSTEN NILSSON, STRÄNG, ANDERSSON, LINGMAN, NORUP, HEDLUND, PERSSON, LINDELL, NORDENSTAM.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler tillförordnade chefen för justitiedepartementet, statsrådet Lindell, lagrådets den 7 april 1952 avgivna utlåtande över de till lagrådet den 21 mars 1952 remitterade förslagen till

- 1) lag om ändring i 11 och 13 kap. giftermålsbalken; samt
- 2) lag om höjning av vissa underhållsbidrag.

Efter redogörelse för lagrådets utlåtande anför föredraganden följande.

Vid remissen till lagrådet av förevarande lagförslag framhöll föredragande departementschefen, att de skäl, som föranlett det i 11 kap. 28 § giftermålsbalken intagna förbudet mot höjning av bidrag till fränskild makes underhåll, väl alltjämt finge anses i stort sett bärkraftiga, men att nämnda förbud just genom sin karaktär av undantagslös, stel regel i vissa fall kunde förhindra en sådan lösning som bäst överensstämde med rättvisa och billighet. Ej heller lagrådet har funnit det kunna bestridas, att understundom ett ovillkorligt höjningsförbud kunde framstå som obilligt. Lagrådet har emellertid ansett det vara mycket vanskligt att, till möjliggörande av jämkning uppåt i de säkerligen ganska sparsamt förekommande fallen av denna natur, slopa den för det stora flertalet fall väl lämpade bestämmelsen om höjningsförbud.

För egen del anser jag, trots de betänkligheter som kunna föreligga, övervägande skäl dock tala för att ett generellt förbud mot höjning ej bör upprätthållas. Såsom föredragande departementschefen framhöll vid remissen till lagrådet bör emellertid möjligheten till höjning vara reserverad för undantagsfall, om i detta sammanhang bortses från förändringar sammanhängande med penningvärdeförsämringen. I det till lagrådet remitterade förslaget fann sig departementschefen av skäl som närmare redovisades böra förorda den lösningen, att höjningsförbudet i sin helhet utginge utan att ersättas av någon särskild regel om förutsättningarna för jämkning uppåt av bidrag till fränskild make. Såvitt framginge av lagens text skulle alltså bidrag till fränskild make få jämkas under samma förutsättningar

som bidrag på familjerättslig grund i allmänhet. Lagrådet har emellertid, för den händelse en uppmjukning av höjningsförbudet ansåges böra komma till stånd, hemställt om lagtextens utformning så att därav direkt framginge att höjning av underhållsbidrag till frånskild make vore medgiven allenast i situationer av undantagsnatur. En sådan avfattning av lagtexten vill jag ej motsätta mig. I överensstämmelse med vad som föreslagits i 1952 års promemoria torde för höjning av bidrag till frånskild make böra krävas, utöver att höjningen påkallas av väsentligt ändrade förhållanden, att synnerliga skäl äro därtill. Med en sådan lydelse av lagregeln synes icke kunna befaras, att rättstillämpningen skall komma att gå längre än som är åsyftat.

Vad angår preskriptionsregeln i 11 kap. 26 § andra stycket giftermålsbalken är det väl sant att denna uppbares av synpunkter, som förtjäna beaktande. Då emellertid, såsom tidigare framhållits, vardera maken i skillnads målet har möjlighet att taga initiativet till ett avgörande i underhållsfrågan, torde dessa synpunkter icke kunna anses så tungt vägande, att de böra hindra en ur andra synpunkter önsklig reform av reglerna i 11 kap. 28 §.

Det remitterade förslaget till lag om ändring i 11 och 13 kap. giftermålsbalken har ändrats på sätt i det föregående förordats. I förslaget till lag om höjning av vissa underhållsbidrag, vilket icke föranlett någon erinran från lagrådets sida, har jag allenast vidtagit några smärre jämkningar av redaktionell natur.

Föredraganden hemställer, att de i enlighet med det anförda jämkade förslagen måtte jämlikt § 87 regeringsformen genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Lars Nordvall.